

Końcowa wersja Programu Praktyk Pedagogicznych

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Końcowa wersja Programu Praktyk Pedagogicznych

opracowana w ramach projektu: „Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli”

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Końcowa wersja Programu Praktyk Pedagogicznych opracowana przez:

Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. nr 4A, 90-248 Łódź

tel. (42) 633 17 19

fax. (42) 209 36 85

Końcową wersję Programu Praktyk Pedagogicznych opracował zespół w składzie:

Ewa Katarzyna Organiściak

Katarzyna Skierska-Pięta

Joanna Stopolska

dr Michał Mackiewicz

Recenzja:

dr hab. Henryk Skłodowski

Korekta:

Anna Strożek

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp	6
1. Praktyki pedagogiczne	8
1.1 Cele praktyk pedagogicznych	8
1.3 Zadania i obowiązki praktykanta	11
1.4 Zadania nauczyciela-opiekuna	13
1.5 Zadania i obowiązki kierownika praktyk	16
1.6 Zadania dyrektora jednostki, w której student odbywa praktyki	17
1.7 Kryteria oceny praktykanta	17
1.8 Przewidywane kompetencje	21
2. Cele specjalistycznej praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego	23
3. Rola wychowania fizycznego	30
4. Niechęć, lęki i obawy uczniów związane z lekcjami wychowania fizycznego w szkole oraz próby przeciwdziałania temu zjawisku	32
5. Nauczyciel wychowania fizycznego jako istotne ogniwo procesu edukacyjnego: właściwy proces kształcenia przyszłych pedagogów oraz cechy nauczyciela WF	35
6. Konieczność indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego	42
6.1 Praca z uczniem zdolnym	43
6.2 Praca z uczniem słabym	44
6.3 Praca z uczniem z nadwagą i otyłością	46
6.4 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu wzroku	49
6.5 Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu słuchu	51
6.6 Praca z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim	53
6.7 Praca z dziewczętami	56
7. Przedmiotowy system oceniania	58
8. Konieczność wdrożenia studentów do tworzenia autorskich programów nauczania wychowania fizycznego	62
Zakończenie	64
Bibliografia	66
Źródła internetowe	77

Wstęp

Wychowanie fizyczne, choć jest przedmiotem obowiązkowym w edukacji szkolnej, nadal jest niedoceniane, a co gorsza – nielubiane i ignorowane przez uczniów. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, m.in. uboga baza, jeśli chodzi o sprzęt sportowy w szkołach, niski poziom wykształcenia nauczycieli, którzy okazują się być zupełnie nieprzygotowani do swojego zawodu. Oczywiście wydaje się to, że wychowanie fizyczne, podobnie zresztą jak plastyka czy muzyka, nigdy nie będzie wiodącym pośród przedmiotów nauczanych w szkole, jednak należy zrobić wszystko, aby było traktowane na równi z nimi. W związku z tym, jak również w powiązaniu z faktem, że dotychczas obowiązujące programy praktyk pedagogicznych nie zdołały zrealizować przypisanych im celów, a także spełnić pokładanych w nich nadziei, eksperci z Instytutu Nauk Społeczno-Ekonomicznych podjęli się w ramach projektu *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli* stworzenia innowacyjnego, wychodzącego naprzeciw oczekiwaniom studentów oraz pedagogów, Programu Praktyk Pedagogicznych (zwanego dalej Programem).

Cele, jakie stawiają przed sobą autorzy niniejszego Programu, koncentrują się wokół problemów związanych z nauczaniem wychowania fizycznego w szkołach, jak i przygotowaniem do zawodu przyszłych nauczycieli tego przedmiotu ze szczególnym uwzględnieniem:

- celów praktyk pedagogicznych i praktyki specjalistycznej;
- zadań i obowiązków: praktykanta, nauczyciela-opiekuna, kierownika praktyk;
- kryteriów oceny praktykanta;
- przewidywanych kompetencji;
- roli wychowania fizycznego;
- zagadnienia lęku i niechęci uczniów względem wychowania fizycznego oraz sposobów przeciwdziałania temu zjawisku;
- konieczności indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego;
- przedmiotowego systemu oceniania;
- konieczności wdrażania studentów do tworzenia autorskich programów nauczania.

1. Praktyki pedagogiczne

1.1. Cele praktyk pedagogicznych

Konieczność odbywania praktyk pedagogicznych znajduje swoje potwierdzenie i uzasadnienie w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 207, poz. 2110)¹. Autorzy powyższego dokumentu wskazują, iż praktyki pedagogiczne odbywane przez studenta nie tylko ograniczają się do konkretnych celów, ale również pozwalają na sprawdzenie szeroko pojętych umiejętności dydaktycznych i wychowawczych przyszłego nauczyciela.

Zgodnie z tym, co zostało zawarte w podstawie prawnej, praktyki pedagogiczne uznaje się za nieodzowną część procesu dydaktycznego. Z faktu nieodzowności wynika obligatoryjność praktyk – musi je odbyć każdy student planujący związać swoje życie zawodowe z nauczaniem młodzieży. Ponadto konieczność odbywania praktyk pedagogicznych jest niejako pochodną potrzeby przygotowania nauczycieli o wysokich kwalifikacjach, którzy będą potrafili nie tylko przekazać uczniom wiedzę, a następnie ją wyegzekwować, ale również staną się swego rodzaju mentorami wskazującymi młodzieży właściwy system wartości. Należy zatem stwierdzić, że za główny i nadrzędny cel praktyk pedagogicznych uznaje się przygotowanie studentów do podjęcia pracy w różnych typach szkół, poprzez zdobycie umiejętności zawodowych połączone z wykształceniem odpowiedzialności za samorozwój oraz przestrzeganie zasad etyki zawodowej. Tak zdefiniowane cele praktyk można podzielić na ogólne i szczegółowe.

Ogólne:

- zaznajomienie się przez studenta z zasadami organizacji i funkcjonowania rozmaitych placówek oświatowych, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które w przyszłości będą mogły zaoferować mu zatrudnienie;
- doskonalenie umiejętności związanych z obserwacją zajęć i jej dokumentowaniem;
- rozwijanie umiejętności systematycznego, przemyślanego planowania, prowadzenia, a także dokumentowania zajęć;

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, www.kul.pl/files/391/rozp_MEN_B2.pdf [data dostępu: 05. 10. 2010].

- nabywanie umiejętności analizy pracy uczniów i nauczycieli, połączone z umiejętnością analizy własnej pracy oraz jej rezultatów;
- skonfrontowanie wiedzy teoretycznej z praktyczną;
- kształtowanie niezbędnych w zawodzie nauczyciela kompetencji i przejawiających się w nich postaw twórczych;
- praktyczne, w przypadku samodzielnego prowadzenia lekcji przez studenta, zastosowanie nabytej w okresie studiów wiedzy merytorycznej i metodycznej².

Szczegółowe:

- gruntowne zaznajomienie się z programami nauczania realizowanymi w poszczególnych rodzajach szkół: podstawowej, gimnazjalnej;
- wykształcenie i ugruntowanie umiejętności praktycznych odnoszących się do metod i środków wychowawczych;
- samodzielne organizowanie lub współorganizowanie szkolnych imprez i konkursów;
- zaznajomienie się z działającymi w każdej szkole organami statutowymi, takimi jak: Rada Szkoły, Rada Pedagogiczna, Rada Rodziców, Samorząd Uczniowski oraz wnikliwy przegląd ich kompetencji;
- wnikliwe i dogłębne zapoznanie się z zasadami organizacji pracy w danej placówce oświatowej: charakterystyka klas, sposób prowadzenia dokumentów szkolnych, obowiązki wychowawcy, procedury, planowanie pracy;
- zgłębienie treści programu wychowawczego, programu nauczania, planu pracy dydaktyczno-wychowawczej, a także zasad szkolnego systemu oceniania³.

² Por.: Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych*, www.nkjonisko.republika.pl/regulamin_praktyk.htm [data dostępu: 05.10.2010]; *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze, kierunek filologia polska (nauczycielska), część III w zakresie pedagogiki opiekuńczej*, www.kk.jgora.pl/doc/praktyki/.../program_filpol_6semestr.doc [data dostępu: 05.10.2010], s. 1; Kurzępa I., *Program praktyk pedagogicznych PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu. Filologia Polska /praktyka obserwacyjna*, pwsz.zamosc.pl/public/.../745_program.praktyk.pedagogicznych.polska.i.doc [data dostępu: 05.10.2010], s.1–2; *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*, www.colege.vel.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=81 [data dostępu: 05.10.2010]; *Instrukcja w sprawie praktyk pedagogicznych dla studentów, którzy rozpoczęli naukę w Wyższej Szkole Języków Obcych w Poznaniu w roku akademickim 2005/2006*, www.serwis.wsjo.pl/files/nauczycielska/KNza11.doc [data dostępu: 05.10.2010], s.1; Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze, *Regulamin organizacji i realizacji praktyk zawodowych*, www.kk.jgora.pl/doc/regulaminy/regulamin_praktyki_08.pdf [data dostępu: 05.10.2010], s.2.

³ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*; Kurzępa I., op.cit., s. 1–2.

Jak wynika z badań przeprowadzonych w ramach projektu *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*, ankietowani studenci odbywający praktykę pedagogiczną wskazują, że jej najważniejszym celem jest sprawdzenie i zweryfikowanie predyspozycji do wykonywania zawodu nauczyciela (58,56%), a także umożliwienie zastosowania w praktyce wiedzy teoretycznej nabytej podczas studiów (56, 95%). Studenci stwierdzają również, że obowiązkowe praktyki pedagogiczne stanowią dla nich źródło nowej wiedzy (72,57%), a także okazję do nabycia kolejnych umiejętności. Ponadto praktyki, zdaniem większości ankietowanych, w dużej mierze pozwoliły im na poznanie własnej wiedzy (64,7%) oraz kompetencji w związku z nauczaniem przedmiotem (67,87%)⁴.

Z kolei wypowiadający się na temat praktyk pedagogicznych ankietowani nauczyciele w znakomitej większości stwierdzili, że praktyka pedagogiczna w znacznym stopniu kształtuje u studenta motywację do pracy w roli nauczyciela wychowania fizycznego (58,17%), a także przygotowuje go do pełnienia roli nauczyciela WF (88,78%)⁵.

1.2. Organizacja i miejsce praktyk

Termin odbywania praktyk jest określony przez program studiów, przy czym, jak wspomniano wcześniej, są one obowiązkowe dla każdego studenta. Wyboru placówki oświatowej dokonuje praktykant indywidualnie lub z pomocą metodyka i kierownika praktyk, którzy sprawują nadzór nad wyborem konkretnej szkoły. Ważne jest, aby decyzja o wyborze szkoły, w której student ma zamiar odbyć praktyki pedagogiczne, nie była podyktowana wyłącznie tym, że jest on jej absolwentem, bądź tym, że znajduje się ona w pobliżu miejsca jego zamieszkania. Czynnikiem branym w tym wypadku pod uwagę powinny być również:

- poziom kompetencji zawodowych pracujących w niej nauczycieli, którzy będą opiekunami praktykantów;
- jakość współpracy kadry dydaktycznej i dyrektora placówki ze studentami oraz jednostką odpowiedzialną za organizację i przeprowadzenie praktyk;
- stan bazy dydaktycznej, jaką dysponuje konkretna placówka oświatowa;
- odległość szkoły od uczelni.

⁴ Wnioski opracowane w oparciu o badania kwestionariuszowe przeprowadzone w ramach: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

⁵ Ibidem.

Dokumentacja, w skład której wchodzi:

- skierowanie na praktykę,
- umowa,
- harmonogram,
- dzienniczek praktyk,

powinna być wydawana przez kierownika praktyk.

Jak wskazują wnioski z analizy *desk-research* przeprowadzonej w ramach projektu, wskazane i celowe jest wprowadzenie swego rodzaju innowacji polegających m.in. na tym, że procedura przygotowania związana z praktykami pedagogicznymi powinna zostać rozpoczęta odpowiednio wcześniej, najlepiej na sześć miesięcy przed terminem praktyk. W tym czasie studentom powinno się udzielić niezbędnych informacji na temat terminu praktyk. Studenci zaś zobligowani są złożyć na piśmie propozycje odnośnie wybranej przez siebie placówki oświatowej, w której chcą odbyć praktyki pedagogiczne. Następnie do dyrektora szkoły zostaje wysłane przez uczelnię pismo zawierające podstawowe informacje o studentach, którzy stawiają się na praktykę. Dyrektor placówki jest zobowiązany wyrazić pisemną zgodę na przyjęcie praktykanta, podając równocześnie nazwiska nauczycieli, którzy będą opiekunami⁶.

Najważniejszym elementem przygotowania wydaje się spotkanie wszystkich studentów (całego roku) z przedstawicielami jednostki organizującej praktyki z ramienia uczelni, odbywające się przed rozpoczęciem praktyk. W jego ramach studenci zapoznawani są z programem i harmonogramem praktyk oraz zakresem przypisanych im obowiązków.

Dla każdego studenta wiążący jest harmonogram ustalony przez opiekuna praktyk, przy czym zapisy w nim zawarte muszą stanowić odzwierciedlenie obowiązującego programu praktyk pedagogicznych.

1.3. Zadania i obowiązki praktykanta

W realizacji praktyk uczestniczą: dyrektor szkoły, nauczyciel-opiekun z ramienia szkoły, słuchacz-praktykant. Zadania tego ostatniego dotyczą przede wszystkim trzech sfer: organizacyjnej, dydaktycznej i wychowawczej.

⁶ Wnioski z analizy *desk-research* opracowane w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

W sferze organizacyjnej praktykant zobowiązany jest do:

- dostarczenia kierownikowi praktyk szczegółowych informacji na temat odbywanej praktyki, przez co rozumie się konieczność podania nazwy i adresu szkoły oraz planu lekcji;
- sumiennego i systematycznego prowadzenia dokumentacji praktyki pedagogicznej w postaci dzienniczka praktyk oraz samodzielnie przygotowanych konspektów;
- prowadzenia dokumentacji szkolnej oraz wglądu w dzienniki lekcyjne i arkusze ocen;
- zaznajomienia się z podstawową dokumentacją placówki;
- niezwłocznego informowania osoby hospitującej o ewentualnych zmianach terminu hospitacji⁷.

Z kolei sfera dydaktyczna praktyk narzuca studentowi konieczność:

- systematycznego i zaangażowanego przygotowywania się do prowadzonych przez siebie lekcji, w oparciu o zdobytą podczas studiów wiedzę z zakresu metodologii nauczania i literaturę fachową;
- bieżącej kontroli przyrostu wiedzy i umiejętności uczniów, w tym celu student musi samodzielnie przygotowywać testy diagnostyczne oraz testy sprawnościowe i testy obejmujące wiedzę teoretyczną;
- indywidualizowania pracy z uczniem;
- uczestniczenia w rozmaitych formach samodoskonalenia zawodowego⁸.

Natomiast do obowiązków praktykanta wynikających ze sfery wychowawczej należy zaliczyć:

- konieczność motywowania uczniów do nauki;
- stosowanie różnych form oceny podopiecznych, w tym pochwały i nagrody;
- zwrócenie uwagi na uczniów z dysfunkcjami oraz dostosowanie form pracy do ich możliwości poznawczych i percepcyjnych;

⁷ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*; *Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, Regulamin praktyk pedagogicznych*; *Regulamin praktyki pedagogicznej NKJO w Toruniu*, s.2, 158.75.129.10/pliki/4.doc [data dostępu: 05.10.2010]; Uberman A., *Wytoczne w sprawie praktyki pedagogicznej studentów Instytutu Filologii Angielskiej*, www.univ.rzeszow.pl/wfil/ifa/praktyki/wytoczne_praktyk.pdf [data dostępu: 05.10.2010], s. 3–4; Kurzepa I., op.cit., s. 2; *Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze, Regulamin organizacji...*, s. 3–4.

⁸ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*.

- współpracę z wychowawcą klasy oraz pedagogiem szkolnym;
- reagowanie na niewłaściwe i naganne postawy oraz zachowania uczniów, a także wszelkie przejawy przemocy, tak fizycznej, jak i werbalnej oraz agresji i autoagresji⁹.

Ważne jest, aby na każdym kroku tak studiów, jak i obowiązkowej praktyki pedagogicznej, uświadamiać przyszłym nauczycielom, że w żadnym razie nie mogą zaniechać obowiązków wychowawczych. Oczywiście, że obowiązek wychowania dzieci spoczywa na barkach rodziny, zadaniem szkoły jest natomiast kontynuowanie i wspieranie tego procesu, przy równoczesnej możliwości podjęcia próby skorygowania ewidentnych i groźących dalszemu rozwojowi dziecka błędów popełnianych przez rodziców. W związku z tym każdy nauczyciel zobowiązany jest nie tylko do przekazywania wiedzy natury merytorycznej, związanej z wykładanym przez niego przedmiotem, ale również do bycia jednym z najważniejszych ogniw procesu wychowawczego dzieci i młodzieży.

1.4. Zadania nauczyciela-opiekuna

Opiekunem praktyk, a więc najważniejszym ogniwem procesu kształcenia przyszłych pedagogów, może zostać nauczyciel szkoły podstawowej, szkoły gimnazjalnej, posiadający przygotowanie zawodowe, a więc mogący legitymować się tytułem licencjata lub magistra. Taki nauczyciel musi być zatrudniony na pełnym etacie i posiadać minimum roczny staż pracy. Jako opiekun praktykanta powinien wcielić się w rolę niejako rzecznika interesów studenta w stosunku do pozostałych pracowników szkoły, a także podejmować wszelkie działania zmierzające do prawidłowego zrealizowania celów praktyki pedagogicznej i starać się zapewnić studentowi jak najlepsze warunki jej odbywania. Opiekun, jako osoba sprawująca pieczę nad praktykantem przygotowywanym do zawodu nauczyciela, powinien przejawiać pełną życzliwość postawę względem swojego podopiecznego, ale także stawiać wobec niego jasno sprecyzowane wymagania i dążyć do realizacji postawionych przed praktykantem celów. Do szczegółowych obowiązków nauczyciela-opiekuna, jako osoby bezpośrednio i czynnie biorącej udział w przysposabianiu praktykanta do zawodu nauczyciela, należy zaliczyć:

⁹ Por.: Ibidem.

- wstępne wdrożenie studenta do zawodu nauczyciela tak pod względem dyscyplinarnym, jak i formalno-prawnym;
- sprawowanie nadzoru nad praktykantem, przez co należy rozumieć udzielanie mu wszelkich rad i wskazówek niezbędnych w realizowaniu celów i zadań dydaktyczno-wychowawczych;
- wprowadzenie praktykanta w całość pracy w szkole i zadań przypisanych nauczycielowi oraz wychowawcy;
- zapoznanie studenta z pracą nauczyciela przedmiotu kierunkowego, a także zaproszenie, wyłącznie w porozumieniu z dyrekcją szkoły, na posiedzenia Rady Pedagogicznej i, jeśli to możliwe, zebrania zespołów przedmiotowych oraz uroczystości organizowane przez dyrekcję;
- zapoznanie praktykanta z formą i treścią współpracy z rodzicami uczniów i Komitetem Rodzicielskim;
- ustalenie, przy udziale studenta, szczegółowego planu praktyki, przy położeniu nacisku na tematy i zakres lekcji samodzielnie prowadzonych przez studenta, a hospitowanych przez nauczyciela-opiekuna;
- dokładne, systematyczne i merytoryczne omawianie celu, a także przebiegu zajęć hospitowanych przez praktykanta;
- bezwzględna konieczność sprawdzania konspektu przed każdą lekcją prowadzoną przez studenta, a następnie po zakończeniu obowiązków podsumowanie jej przebiegu;
- kontrola połączona z weryfikacją pracy dydaktyczno-wychowawczej prowadzonej przez praktykanta;
- pomoc niezbędna dla rozwiązywania problemów wychowawczych z uczniami;
- wprowadzenie podopiecznego w środowisko szkolne, przez co rozumie się przede wszystkim zapoznanie go z materiałami oraz środkami nauczania i wyposażeniem placówki w pomoce naukowe, zaznajomienie studenta ze sposobem prowadzenia dokumentacji szkolnej w zakresie nauczanego przedmiotu, a także zapoznanie praktykanta z organizacjami szkolnymi działającymi na terenie placówki;
- konieczność wprowadzenia praktykanta w organizowanie zajęć pozalekcyjnych;

- potwierdzanie na bieżąco, przede wszystkim podpisem, lekcji obserwowanych i prowadzonych przez praktykanta;
- potwierdzenie faktu zakończenia praktyki, które wiąże się z koniecznością opisu jej przebiegu, ze szczególnym uwzględnieniem całokształtu działalności dydaktyczno-wychowawczej praktykanta;
- konieczność dokonania ogólnej oceny praktyki, zgodnie ze skalą ocen: 2, 3, 3+, 4, 4+, 5¹⁰.

Wielokrotnie zdarza się, że nauczyciele niechętnie biorą na swoje barki obowiązki opiekuna praktykanta, co w rzeczywistości okazuje się działaniem na szkodę ich samych. Jak bowiem wynika z wypowiedzi pedagogów przejawiających odwrotne tendencje, sprawowanie opieki nad studentem odbywającym obowiązkową praktykę pedagogiczną, poza licznymi mankamentami (małe zaangażowanie studentów w realizację zadań związanych z praktyką, brak wiedzy ogólnej o szkole) niesie za sobą również korzyści, wśród których na czoło wysuwa się przede wszystkim¹¹:

- możliwość ponownego zainteresowania uczniów lekcjami wychowania fizycznego;
- mobilizacja nauczyciela-opiekuna, który zdecydowanie bardziej angażuje się w pracę dydaktyczną – dzieje się tak głównie dlatego, że kreatywność praktykanta stanowi swego rodzaju bodziec dla nauczyciela wyzwalający w nim pokłady innowacyjności i nieszablonowości;
- zacieśnienie i ukonkretyzowanie współpracy nauczyciela-opiekuna praktyk z opiekunem praktyk z ramienia uczelni.

Rozważając kwestie związane z obowiązkami i rolą, jaką podczas trwania praktyki pedagogicznej odgrywa nauczyciel-opiekun, warto wspomnieć o konieczności wyeliminowania pojawiających się od lat nieprawidłowości polegających na zastępowaniu nauczycieli przez studentów w czasie prowadzenia lekcji, podczas gdy opiekunowie załatwiają w tym samym czasie swoje prywatne sprawy poza szkołą, bądź też wcześniej wychodzą do domu czy później przychodzą do pracy. Student, podczas odbywania praktyki pedagogicznej, musi być nadzorowany przez opiekuna.

Ważne jest także odejście od systemu mentorskiego, zakładającego, że nauczyciel mający wieloletnie doświadczenie w pracy zawodowej zawsze ma rację i jest lepiej

¹⁰ Por.: Uberman A., op.cit, s. 3–4; Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych...*; *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie.*

¹¹ Raport z sesji fokusowej nr 1, która odbyła się 28 października 2010 roku w siedzibie Wyższej Szkoły Kultury Fizycznej im. Haliny Konopackiej w Pruszkowie w ramach Projektu *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia nauczycieli.*

zorientowany w kwestii tego, jaką metodę dydaktyczną należy wdrożyć przy danej lekcji. System mentorski należałoby zastąpić systemem partnerskim, zakładającym wspólne zastanawianie się nad rozwiązaniem problemu dydaktycznego, dobieraniem metod czy ćwiczeń. Oczywiście autorytet i doświadczenie nauczyciela są w tym względzie bezcenne, jednak należy również dopuścić taką możliwość, że przychodzący na praktykę pedagogiczną student ma świeże, nieskażone spojrzenie na rozmaite kwestie związane z metodyką nauczania. Dlatego też należy pozwolić mu na swobodę, nie narzucać i nie forsować za wszelką cenę swojego zdania, gdyż nowe, proponowane przez studenta metody mogą okazać się bardziej korzystne i skuteczne dla procesu dydaktycznego. Na to zagadnienie zwracają uwagę sami studenci odbywający praktyki pedagogiczne – 33,06% z nich na pytanie o słabe strony praktyk wskazuje na brak możliwości wprowadzenia w obręb procesu dydaktycznego innowacji, wynikający z nieprzychylności nauczyciela względem tego rodzaju rozwiązań¹².

W związku z omawianymi w niniejszym podrozdziale zadaniami nauczyciela-opiekuna, niepokojącym wydaje się fakt, że 34,75% spośród ankietowanych studentów jako jedną z pięciu słabych stron praktyk pedagogicznych wskazało brak omówienia przez nauczyciela samodzielnie przeprowadzanych przez nich lekcji. Ponadto z badań ankietowych wynika, że aż 48,88% studentów zdarzało się prowadzić lekcje bez przygotowania, co stawia pod znakiem zapytania kwestie związane z wywiązywaniem się nauczycieli-opiekunów z przypisanych im zadań.

1.5. Zadania i obowiązki kierownika praktyk

Kierownikiem praktyk zostaje zazwyczaj metodyk z ramienia uczelni, na której kształci się student-praktykant. To właśnie na kierowniku spoczywa wszelka odpowiedzialność związana z organizacją praktyk oraz opieką nad studentem. Do jego licznych obowiązków należy również dokonywanie oceny praktyki słuchacza. Nadto kierownik praktyk, z własnej inicjatywy lub na prośbę samego zainteresowanego, może hospitować lekcje prowadzone w ramach odbywanych przez studenta praktyk pedagogicznych. Kierownik praktyk zobowiązany jest do pozostawania w stałym kontakcie z nauczycielami-metodykami danej specjalności, a także do utrzymywania ciągłego kontaktu

¹² Wnioski opracowane w oparciu o badania kwestionariuszowe przeprowadzone w ramach: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

z nauczycielami i dyrektorami szkół, w których prowadzone są praktyki. Ponadto powinien podjąć współpracę z opiekunem naukowo-dydaktycznym. Na ostatnim etapie praktyk, w oparciu o analizę dokumentacji przedstawionej przez studenta, dokonuje ich zaliczenia¹³, a przynajmniej ma głos decydujący w tej materii¹⁴.

1.6. Zadania dyrektora jednostki, w której student odbywa praktyki

Dyrektor szkoły, w której studenci odbywają praktyki, ogólnie rzecz ujmując jest ich głównym opiekunem, w związku z czym na jego barki spada obowiązek opracowania planu wszystkich hospitowanych przez studenta zajęć w oparciu o wytyczne zamieszczone w harmonogramie praktyki. W jego gestii leży wyznaczenie opiekuna praktyki. Nadto zobligowany jest do zapoznania studenta z najważniejszymi zagadnieniami administracyjnymi oraz dokumentami dotyczącymi funkcjonowania szkoły. Do jego obowiązków należy również dokonywanie podsumowania praktyki, którą ocenia, w porozumieniu z opiekunem studenta, następnie zaś opinię przekazuje bezpośrednio opiekunowi praktyk z ramienia uczelni¹⁵.

1.7. Kryteria oceny praktykanta

Nauczyciel-opiekun, kierownik praktyk oraz dyrektor szkoły, a więc wszyscy oceniający ukończone przez studenta praktyki pedagogiczne są zobowiązani do uwzględnienia czterech podstawowych kryteriów:

- sposób przygotowania do lekcji – w tym wypadku bierze się pod uwagę przede wszystkim zaangażowanie praktykanta w przygotowanie konspektu lekcji i pomocy dydaktycznych, stopień adekwatności doboru materiału ćwiczeniowego, a także jego rozplanowanie w czasie powiązane z umiejętnością korzystania z pomocy dydaktycznych, zarówno tych przygotowanych samodzielnie, jak i tych, którymi dysponuje szkoła;

¹³ Por.: Ibidem.

¹⁴ Raport z sesji fokusowej przeprowadzonej w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

¹⁵ Por.: *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze...*, s. 3.

- technika prowadzenia lekcji – kryterium, w którym zwraca się uwagę na takie czynniki jak: umiejętność realizowanych przez praktykanta, a wyznaczonych przez niego samego, celów, zachowanie proporcji czasowych między poszczególnymi fazami lekcji, sposoby zwiększenia aktywności uczniów, różnorodność form wprowadzania nowego materiału i utrwalania go, sposób korygowania błędów połączony z przekazywaniem informacji zwrotnej, jak również stosowanie rozlicznych form pracy, takich jak: praca w grupach, parach czy indywidualna;
- relacja między nauczycielem, poszczególnymi uczniami i klasą jako całością – na tej płaszczyźnie przywiązuje się szczególną wagę do stosunku praktykanta wobec uczniów (chodzi przede wszystkim o umiejętność wczucia się w sytuację podopiecznych, ciepły, pełen otwartości i uprzejmości kontakt z młodzieżą, chęć przychodzenia jej z pomocą). Brany jest również pod uwagę sposób oceniania i nagradzania uczniów oraz znajomość technik dyscyplinujących klasę połączona z umiejętnością ich stosowania;
- język, jakim posługuje się praktykant – to kryterium implikuje konieczność zwrócenia uwagi na poprawność językową wypowiedzi studenta, a także dostosowanie sposobu formułowania przez studenta poleceń, pytań do poziomu językowego i percepcyjnego uczniów¹⁶.

W ogólnej opinii na temat odbytej przez studenta praktyki pedagogicznej powinny zostać zawarte uwagi nauczyciela-opiekuna dotyczące stopnia poprawności i realizacji celów oraz zadań wyszczególnionych w instrukcji praktyk i ich harmonogramie, ze szczególnym uwzględnieniem stopnia osiągniętych przez praktykanta umiejętności nauczania konkretnego przedmiotu w szkole. Powinny się w niej znaleźć także uwagi na temat braków, jakie opiekun zaobserwował u studentów. Chodzi o niedociągnięcia zarówno natury rzeczowej, jak i merytorycznej. Piszący opinię nauczyciel-opiekun nie może pominąć również pozytywnych aspektów pracy praktykanta. W związku z tym zobowiązany jest wspomnieć o tym, czy podczas przeprowadzanych przez studenta lekcji nie zaobserwował rozbieżności między teorią a praktyką nauczania danego przedmiotu. Zgodnie z założeniami niniejszego Programu Praktyk Pedagogicznych, którego autorzy zwracają uwagę na konieczność wdrożenia studentów-praktykantów do tworzenia autorskich programów nauczania, ocenie

¹⁶ Por.: Uberman A., op.cit., s. 6–7; *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Suchej Beskidzkiej*, www.nkjosucha.pl/regpraktyki.pdf [data dostępu: 05.10.2010], s.4.

musi podlegać również stworzony przez nich zarys autorskiego programu nauczania wychowania fizycznego. Pod uwagę brana jest również ocena lekcji egzaminacyjnej, którą student – praktykant może przeprowadzić jako zwieńczenie swojej pierwszej pedagogicznej pracy. Lekcja taka musi zostać przeprowadzona w ustalonym wcześniej terminie, aby mogli pojawić się na niej: kierownik praktyk, dyrektor placówki oświatowej oraz opiekun praktyk z ramienia uczelni. Nadto na treść całościowej oceny praktyk składa się również opinia dyrektora placówki, w której student odbywał praktyki, a także opinia opiekuna praktyk z ramienia uczelni.

Wszystko, o czym napisano powyżej, musi zostać odzwierciedlone w ocenie w obowiązującej skali 2–5. Ocenę bardzo dobrą powinien otrzymać praktykant, który wykazuje się dużym stopniem oryginalności i kreatywności w przygotowaniu lekcji, co wyraża się między innymi w:

- posiadaniu zawsze starannie przygotowanego scenariusza zajęć i materiałów pomocniczych;
- w umiejętności wykazywania się elastycznością, a więc w dostosowaniu metod nauczania do konkretnych zaistniałych okoliczności, w bogatej inwencji twórczej, odpowiednim i adekwatnym doborze materiałów i ćwiczeń;
- umiejętności uwzględnienia w pracy dydaktycznej indywidualnych potrzeb i zainteresowań uczniów;
- empatii, wrażliwości na potrzeby uczniów, umiejętności autorefleksyjnego postrzegania siebie, swoich osiągnięć, jak również porażek¹⁷.

Ocenę dobrą otrzymuje praktykant, który:

- jest kompetentny, czyli posiadał umiejętność poprawnego zaplanowania i przeprowadzania zajęć, przy jednoczesnym zaktywizowaniu większości uczniów;
- wykazał się umiejętnością właściwego wykorzystania i zastosowania materiałów pomocniczych;
- stworzył na lekcji atmosferę sprzyjającą procesowi uczenia się i utrwalania wiadomości¹⁸.

Nota dostateczna przypada praktykantowi:

- wykazującemu braki w zakresie planowania i przeprowadzania lekcji;

¹⁷ Por.: *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych...*, s. 5.

¹⁸ Ibidem.

- nie zawsze należycie przygotowanemu do samodzielnego prowadzenia zajęć, co przejawia się przede wszystkim w braku poprawnie przygotowanego scenariusza zajęć dydaktycznych;
- który nie jest w stanie zainteresować uczniów swoją lekcją, co z kolei stanowi pochodną stosowania jednolitych form i metod pracy, w połączeniu ze zbyt rygorystycznym, pozbawionym indywidualnego podejścia, trzymaniem się programu;
- niepotrafiącemu nawiązać właściwych relacji z uczniami, zaś te, które udało mu się nawiązać, są raczej zakłócone i wywierają negatywny wpływ na proces uczenia się, niejednokrotnie hamując go;
- który w żaden sposób nie reaguje na krytyczne uwagi nauczyciela-opiekuna, a tym bardziej nie stara się wprowadzić ich w życie¹⁹.

Ocena niedostateczna staje się udziałem praktykanta:

- nieumiejętnie planującego i realizującego prowadzone przez siebie lekcje, co oznacza, że z reguły jest do nich nieprzygotowany, a więc nie posiada planu, dobrał do ćwiczeń materiał przypadkowy i zupełnie nieprzemysłany;
- powielającego te same formy ćwiczeń;
- prowadzącego zajęcia wyłącznie w oparciu o wytyczne zawarte w programie nauczania;
- niejasno artykułującego swoje przemyślenia i polecenia, które dla większości uczniów są niezrozumiałe;
- którego kontakt z młodzieżą jest niewłaściwy, co negatywnie wpływa na aktywność i motywację uczniów;
- w ogóle niereagującego na uwagi nauczyciela-opiekuna, co jest tożsame z niewykazywaniem gotowości do zmiany postępowania, i co jednoznacznie świadczy o tym, że taki student nie rokuje nadziei na rozwój swoich kompetencji dydaktycznych i wychowawczych²⁰.

Propozycją mającą na celu uczynienie kryteriów oceny praktykanta bardziej czytelnymi, zarówno dla samych studentów, jak i tych, którzy ich oceniają, jest możliwość wprowadzenia egzaminów po każdym etapie praktyk (przy proponowanym podziale na część wdrożeniową, obserwacyjną i dydaktyczną), bądź jednego, kończącego praktyki egzaminu. Takie rozwiązanie może w znaczący sposób przyczynić się do podniesienia rangi praktyk

¹⁹ Por.: Ibidem.

²⁰ Por.: Ibidem.

pedagogicznych²¹, których ocena ma stanowić informację zwrotną dla studenta odnośnie jego predyspozycji do pracy w zawodzie nauczyciela.

Przypadki niezaliczenia praktyki pedagogicznej powinny być jednoznaczne z podjęciem decyzji o skreśleniu praktykanta z listy studentów bądź z koniecznością zamiany kierunku specjalizacji z pedagogicznego na inny. Taka sytuacja stanowi bowiem jasny przekaz w odniesieniu do dalszych losów studenta, który planował podjąć pracę w charakterze nauczyciela wychowania fizycznego. Ocena niedostateczna oznacza, że student żadną miarą nie jest predysponowany do wykonywania zawodu nauczyciela, rzadko bowiem zdarza się, o ile w ogóle takie sytuacje miały miejsce, że ocenę niedostateczną wystawia się bez zastanowienia i szczegółowej analizy konkretnego przypadku.

1.8. Przewidywane kompetencje

Założenia każdej studenckiej praktyki pedagogicznej przewidują konieczność wykształcenia w przyszłym nauczycielu cech i umiejętności niezbędnych do wykonywania tego zawodu, a więc:

- umiejętności w zakresie rozwiązywania problemów dydaktycznych, a także wychowawczych, z którymi studenci odbywający obowiązkową praktykę pedagogiczną mają największe problemy (utrzymanie dyscypliny na lekcjach)²²;
- celnego rozpoznawania potrzeb dzieci i młodzieży;
- umiejętności współpracy w oparciu o relacje interpersonalne, co przekłada się bezpośrednio na tworzenie przyjaznej i sprzyjającej owocnej współpracy atmosfery w pracy;
- zdolności ustawicznego samokształcenia, ze szczególnym uwzględnieniem systematycznego i nieprzerwanego doskonalenia własnego warsztatu zawodowego;
- odwagi w podejmowaniu działań niestandardowych, przez co rozumie się przede wszystkim dążenie do pobudzania w uczniach kreatywności, dawanie im impulsu do samodzielnego myślenia i samorozwoju, a także proponowanie

²¹ Raport z sesji fokusowej przeprowadzonej w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli.*

²² Ibidem.

rozwiązań natury dydaktycznej, organizacyjnej i metodycznej, nie tylko w oparciu o literaturę fachową, ale na bazie własnych autorskich pomysłów, co również bezpośrednio wiąże się z możliwością wprowadzania wszelkich uzasadnionych innowacji dydaktycznych do procesu nauczania;

- skuteczności w planowaniu, diagnozowaniu, organizowaniu, realizowaniu i kontrolowaniu procesów edukacyjnych;
- stosowania i bezwarunkowego przestrzegania norm i zasad etyki zawodowej;
- umiejętności skutecznego radzenia sobie ze stresem²³.

²³ Por.: *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze...*, s. 1; *Praktyki pedagogiczne obowiązujące słuchaczy Kolegium Nauczycielskiego*, http://www.kn-gliwice.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21%3Apraktyki-pedagogiczne-obowipzujpce-ssuchaczy-kolegium-nauczycielskiego&catid=16%3Apraktyki-pedagogiczne&Itemid=39&lang=pl [data dostępu: 05.10.2010].

2. Cele specjalistycznej praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego

Jak już kilkakrotnie podkreślano, każdy student, niezależnie od kierunku i toku studiów, zobowiązany jest odbyć praktyki pedagogiczne bądź zawodowe. Tak jest również w przypadku studentów kierunku: wychowanie fizyczne. Oczywiście, należy sobie zdać sprawę z tego, że mamy do czynienia z praktyką specjalistyczną, przy czym jej cele w niczym nie odbiegają od ogólnych celów przypisanych praktykom pedagogicznym jako takim. Tak więc odbycie praktyk pedagogicznych przez studentów wychowania fizycznego, w oparciu o Rozporządzenie MENiS z dnia 7 września 2004 r., ma na celu: zapoznanie ich z organizacją pracy szkół podstawowych, gimnazjalnych, zdobycie przez nich umiejętności w zakresie planowania, dokumentowania oraz prowadzenia zajęć oraz wykształcenie w przyszłych nauczycielach nawyku połączonego z umiejętnością analizowania własnej pracy, jej rezultatów oraz pracy uczniów²⁴.

Nieco inaczej przedstawiają się ogólne cele praktyki pedagogicznej dla studentów wychowania fizycznego, a więc praktyki *stricte* specjalistycznej. U przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego obowiązkowa praktyka pedagogiczna prowadzi przede wszystkim do:

- poszerzenia spektrum ich wiedzy, która jest warunkiem niezbędnym do zrozumienia wszelkich zmian zachodzących tak w samej pedagogice, jak i w metodyce wychowania fizycznego, a także szeroko pojętej edukacji fizycznej;
- przygotowania studentów-praktykantów do tworzenia własnych, autorskich programów nauczania;
- wykształcenia i ugruntowania umiejętności związanych z planowaniem i realizowaniem lekcji wychowania fizycznego we wszystkich typach szkół, jak również zajęć z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej;
- opanowywania kompetencji z zakresu psychologii i pedagogiki, które torują drogę do skutecznego propagowania i wprowadzania w życie założeń systematycznego podejmowania aktywności fizycznej, stanowiącej fundament zdrowego stylu życia;

²⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, s.12.

- poszerzania zakresu pedagogicznej świadomości studentów w połączeniu z uzmysłowieniem im odpowiedzialności spoczywającej na barkach każdego pedagoga;
- pobudzania u studentów twórczego, odkrywczego i koncepcyjnego stosunku do pracy z młodzieżą i na jej rzecz²⁵.

Cele praktyki pedagogicznej, niezależnie od rodzaju szkoły, w której student będzie ją odbywał, pozostają te same i koncentrują się przede wszystkim wokół czterech podstawowych aspektów:

- zdobywania wiedzy, umiejętności oraz doświadczeń stanowiących warunków *sine qua non* planowania, organizowania oraz realizowania zajęć ruchowych z uczniami;
- sprawdzenia przez studenta-praktykanta swojego przygotowania do roli nauczyciela wychowania fizycznego, a tym samym do roli promotora zdrowia, rekreacji, sportu, estetyki zachowań ruchowych;
- zapoznania się z założeniami programów profilaktyki zdrowotnej oraz zajęć z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej, a także ze sposobami ich realizowania;
- zaznajomienia się z funkcjonowaniem szkoły jako instytucji, z realizowanymi w niej programami dydaktyczno-wychowawczymi, z zadaniami kadry pedagogicznej, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które przypisane są nauczycielowi wychowania fizycznego.

Znacznie szerzej zostały potraktowane ogólne zadania praktyki pedagogicznej odbywanej przez studentów wychowania fizycznego, na które składają się zagadnienia tak ogólne, jak i rozwijające je, szczegółowe. Po pierwsze, student-praktykant jest zobowiązany do zapoznania się ze strukturą organizacyjną szkoły, przez co należy rozumieć:

- konieczność przeprowadzenia wywiadów z dyrektorem szkoły, nauczycielami wychowania fizycznego oraz pozostałym personelem szkolnym na temat struktury organizacyjnej szkoły, a także zasad i rodzaju współpracy dydaktyczno-wychowawczej;

²⁵ Guła-Kubiszewska H., Lewandowski M., Starościk W., *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Regulamin organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych na Wydziale Wychowania Fizycznego i Kierunku: Wychowanie Fizyczne*, Wrocław 2009, www.awf.wroc.pl/pl/article/1246/326/Praktyki_pedagogiczne [data dostępu: 18.10.2010], s. 3, 12–13.

- obowiązek brania udziału w zebraniach Rady Pedagogicznej, zebraniach zespołów samokształceniowych oraz pozostałych spotkaniach dotyczących życia placówki dydaktycznej i działalności społecznej na jej rzecz.

Po drugie, student odbywający praktykę jest zobligowany do zapoznania się z ogólnym programem i planem dydaktyczno-wychowawczym szkoły, programem wychowania fizycznego i zdrowotnego oraz pozostałą dokumentacją, co oznacza:

- konieczność odbycia rozmowy z dyrektorem szkoły na temat realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego, przyjętego systemu oceniania uczniów, współpracy z Radą Rodziców oraz środowiskiem lokalnym;
- obowiązek przeprowadzenia wywiadu z nauczycielem wychowania fizycznego odnośnie realizacji programu i planów pracy z wychowania fizycznego, a także edukacji prozdrowotnej;
- przeprowadzenie rozmowy z nauczycielem realizującym zajęcia z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej, poświęconej organizacji zajęć oraz metod, form i środków wykorzystywanych w korekcji wad postawy, a także prowadzonych działań profilaktycznych;
- przeprowadzenie wywiadu z pracownikiem służby zdrowia i wybranym nauczycielem na temat realizacji programu wychowania zdrowotnego na terenie szkoły oraz oceny zdrowia uczniów;
- przeprowadzenie rozmowy z wybranym wychowawcą klasy na temat form i metod pracy wychowawczej, zasad kontaktów i współpracy z rodzicami;
- przeprowadzenie wywiadu z pedagogiem szkolnym na temat problemów wychowawczych, współpracy z rodzicami, form pracy;
- konieczność zaznajomienia się z dokumentacją szkolną: dziennikami, arkuszami ocen, kartami zdrowia, dokumentacją wychowawcy klasy, nauczyciela wychowania fizycznego i nauczycieli przedmiotowych;
- porównanie programów i planów przedmiotowych z programem i planem działalności szkoły.

Po trzecie, praktykant jest zobowiązany do zapoznania się ze sposobem planowania, organizowania i realizowania zajęć ze szczególnym uwzględnieniem wychowania fizycznego. W związku z tym do jego obowiązków należy zaliczyć:

- hospitowanie zajęć ruchowych, lekcji wychowania fizycznego, zajęć z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej i pozalekcyjnych zajęć ruchowych;

- hospitacja lekcji wychowawczej i innych lekcji przedmiotowych;
- konieczność asystowania nauczycielowi wychowania fizycznego, prowadzenie fragmentów lekcji;
- hospitacja zajęć z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej;
- konieczność asystowania nauczycielowi prowadzącemu zajęcia z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej;
- asystowanie nauczycielowi prowadzącemu zajęcia z gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej w czasie prowadzenia zajęć i prowadzenie ćwiczeń kompensacyjno-korekcyjnych na lekcji wychowania fizycznego;
- przeprowadzenie lekcji wychowawczej.

Wreszcie po czwarte, zadaniem i obowiązkiem studenta-praktykanta jest rozpoznanie właściwości psychomotorycznych, poznawczych, fizycznych i psychicznych uczniów na bazie:

- obserwacji i analizy zachowań wybranych uczniów oraz całej klasy podczas różnorodnych zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych;
- wywiadów z uczniami na temat ich zainteresowań, wiedzy i stosunku do kultury fizycznej;
- analizy i oceny rozwoju psychomotorycznego, poznawczego, fizycznego i emocjonalnego uczniów²⁶.

Bardzo ważne jest, aby podczas praktyk pedagogicznych zwrócić uwagę przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego na wychowawczy aspekt ich pracy. Nie mogą postrzegać siebie jako tych, których jedynym zadaniem jest dbanie o fizyczną sprawność uczniów. Studentom odbywającym praktykę pedagogiczną należy uświadomić ogromny potencjał wychowawczy drzemiący w lekcjach WF, polegający przede wszystkim na możliwości rzutowania na osobowość ucznia. To właśnie lekcje wychowania fizycznego, być może jak żadne inne, wyrabiają w uczniach umiejętności samokontroli i samooceny. Dzięki regułom przypisanym każdej uprawianej podczas lekcji WF dyscyplinie sportu kształtuje się w uczniach właściwe postawy i wartości, które bezpośrednio wiążą się z emocjonalno-wolicjonalnym aspektem wychowania. Często zdarza się, że podczas lekcji wychowania fizycznego pojawiają się sytuacje konfliktowe – najczęściej ma to miejsce podczas gier zespołowych, kiedy jeden z uczestników przekracza zasady ustalone dla danej dyscypliny. Wskazane jest więc wykorzystanie tego rodzaju zdarzeń pod względem wychowawczym, na przykład poprzez

²⁶ Ibidem, s. 6–12.

wspólne omówienie sytuacji, dotarcie do podłoża konfliktu i wdrożenie ucznia do dokonywania, obiektywnej i oddającej złożoność sytuacji, oceny zarówno innych, jak i samego siebie. Umiejętność właściwego, zgodnego ze standardami moralnymi zachowania własnego i rówieśników podczas lekcji wychowania fizycznego pozwala uczniom na zaznajomienie się z normami obowiązującymi w społeczeństwie, co z kolei znajduje odzwierciedlenie w dostosowaniu się młodych ludzi do wymagań środowisk pozaszkolnych, w których przyjdzie im w przyszłości funkcjonować. Opisane powyżej zagadnienie związane z socjalizacyjną rolą wychowania fizycznego okazuje się być istotne ze względu na to, że studenci wypowiadający się na temat odbytych praktyk pedagogicznych podkreślają, że największe trudności sprawiają im wychowawcze aspekty związane z wykonywaniem zawodu nauczyciela; aż 40,89% ankietowanych studentów stwierdziło, że słabą stroną praktyki pedagogicznej jest właśnie brak umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach wychowawczych. Wynika z tego, że podczas praktyk nauczyciele-opiekunowie powinni zwrócić szczególną uwagę na te kwestie.

Postuluje się również wprowadzenie możliwości naprzemiennego hospitowania i prowadzenia lekcji. Z reguły praktyki pedagogiczne przebiegają w ten sposób, że po zapoznaniu się studenta-praktykanta z funkcjonowaniem szkoły, w której odbywa praktykę, przystępuje on do obserwowania lekcji prowadzonych przez nauczyciela, następnie zaś po zakończonej części hospitacyjnej rozpoczyna część praktyki polegającą na samodzielnym prowadzeniu zajęć. Co prawda po każdej autonomicznie przeprowadzonej lekcji nauczyciel-opiekun jest zobowiązany omówić jej przebieg ze studentem, nie mniej jednak nie zawsze w takim układzie, zwłaszcza pod koniec praktyk, możliwe jest wprowadzenie w życie porad i wskazówek nauczyciela. Stąd też postulat wprowadzenia naprzemienności hospitowania i samodzielnego prowadzenia lekcji przez praktykanta. Należy przyjąć następujący algorytm postępowania: student obserwuje 2–3 godziny lekcyjne prowadzone przez nauczyciela, a następnie, w oparciu o wiedzę nabytą podczas przyglądania się takim zajęciom, jak i posiłkując się wiadomościami zdobytymi na bazie literatury fachowej, przeprowadza samodzielnie, ale pod okiem nauczyciela, 2–3 następne lekcje. Prowadzone przez studenta zajęcia są później gruntownie omawiane przez nauczyciela i praktykanta. Wszelkie wskazówki i uwagi student musi wykorzystać podczas następnych przeprowadzanych przez siebie zajęć, poprzedzonych oczywiście hospitacją lekcji opiekuna.

Niejako podsumowując to, co do tej pory napisano na temat praktyk, należy stwierdzić, że aby przyniosły one spodziewany i prognozowany rezultat, musi zostać spełniony jeden zasadniczy warunek. Wymagane jest, aby każda uczelnia wyższa ustaliła

program praktyk, zawierający najważniejsze wytyczne odnośnie tego zagadnienia. W regulaminie powinny być zawarte wskazówki dotyczące wymagań, kompetencji oraz kwalifikacji wymaganych w przypadku nauczyciela-opiekuna praktyk. Jasno i precyzyjnie muszą zostać sformułowane wskazówki odnoszące się do treści hospitowanych i prowadzonych lekcji wychowania fizycznego w ramach praktyk. Nadto wymagany jest właściwy nadzór nad przebiegiem praktyki pedagogicznej, co przekłada się bezpośrednio na konieczność doprecyzowania w każdym szczególe wytycznych odnoszących się do obowiązków dydaktyków nakreślonych przez uczelnie wyższe odnośnie prowadzenia nadzoru nad praktykami.

Ważne jest również, aby środowisko akademickie, ustalając regulaminy praktyk, brało pod uwagę zdanie doświadczonych nauczycieli wychowania fizycznego, na co dzień pracujących w placówkach szkolnych, ponieważ to właśnie oni są najlepiej zorientowani w tym zagadnieniu. Nauczyciele, zajmując stanowisko odnośnie nieodczynnych zmian, jakie należy wprowadzić w procesie kształcenia przyszłych pedagogów specjalizujących się w nauczaniu wychowania fizycznego, podkreślali kilka elementów, które bezapelacyjnie należy zreformować. Chodzi przede wszystkim o:

- wydłużenie, w miarę możliwości, czasu trwania praktyki pedagogicznej²⁷;
- wprowadzenie do programu studiów na kierunku wychowanie fizyczne wychowania fizycznego specjalnego²⁸;
- położenie nacisku na przekazywanie przyszłym nauczycielom wychowania fizycznego wiedzy na temat nauczania w klasach integracyjnych²⁹;
- umożliwienie studentom obserwowania lekcji prowadzonych przez innych nauczycieli³⁰;
- zwiększenie liczby zajęć z dziedziny metodyki nauczania wychowania fizycznego, chodzi przede wszystkim o jak najbardziej konkretne i ściśle powiązanie praktyki z teorią nauczania;
- poddanie gruntownej i dogłębnej analizie problemów, z którymi nauczyciele faktycznie mają styczność podczas pracy w szkole, ze szczególnym uwzględnieniem kłopotów wychowawczych;

²⁷ Raport z sesji fokusowej przeprowadzonej w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli.*

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

- konieczność hospitowania większej liczby lekcji przeprowadzanych przez nauczyciela-opiekuna;
- położenie nacisku na rozwijanie kompetencji informatycznych, umożliwiających wykorzystywanie w sporcie najnowszych technologii, a także umiejętności komunikacyjnych, co z kolei pozwoli na kierowanie pracą dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu metody indywidualizacji w procesie nauczania;
- wdrożenie do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego w warunkach odpowiadających rzeczywistości, a więc bez sali gimnastycznej czy boiska, w grupach liczących zbyt wielu uczniów, z uczniami posiadającymi różny poziom sprawności fizycznej³¹.

W raportach z analizy *desk-research* nauczyciele akademicy przygotowujący studentów do odbycia praktyk pedagogicznych także podkreślają konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na przygotowanie studentów pod względem kształcenia w nich kompetencji wychowawczych, które następnie w efektywny sposób będą mogli wykorzystać w praktyce szkolnej. Dlatego też należy przeznaczyć zdecydowanie większą liczbę godzin na prowadzenie przez praktykanta godzin wychowawczych, gdyż wydaje się, że jedna lub dwie godziny wychowawcze samodzielnie przeprowadzone przez studenta to zdecydowanie za mało. Z kolei sami studenci odbywający praktyki zwracają uwagę na konieczność zwiększenia liczby godzin przeznaczonych na obserwowanie lekcji wychowania fizycznego w ramach zajęć z metodyki tego przedmiotu³².

³¹ Najwyższa Izba Kontroli. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, KNO-410-01-00/2009, Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO, *Informacja o wynikach kontroli Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, Warszawa 2010, www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf [data dostępu: 25.01.2011], s. 57–59.

³² Wnioski z analizy *desk-research* przeprowadzonej w ramach: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

3. Rola wychowania fizycznego

Powszechnie uważa się, że rola wychowania fizycznego ogranicza się wyłącznie do kształtowania psychomotorycznej sprawności ucznia w powiązaniu z wpajaniem mu nawyków aktywności ruchowej. Jednakże każdy student wychowania fizycznego odbywający praktyki pedagogiczne w szkole, a także każdy nauczyciel tego przedmiotu rozpoczynający swoją pracę zawodową, musi mieć świadomość tego, że wychowanie fizyczne nie polega wyłącznie na przekazywaniu wiadomości i wzorów zachowań dotyczących ciała i sprawności fizycznej. Na powyższą kwestię zwrócono już uwagę w całej Europie Zachodniej. Autorzy realizowanych tam programów nauczania podkreślają, że działalność edukacyjna mająca na celu uzyskanie przez uczniów wysokiej sprawności fizycznej nie może być głównym i jedynym celem wychowania fizycznego w szkołach, jak to miało miejsce do tej pory. Widać więc zdecydowaną konieczność przesunięcia akcentów, co sprawi, że w centrum zainteresowania, w oparciu o zapisy nowej podstawy programowej, będzie znajdować się sprawność związana ze zdrowiem, oczywiście w połączeniu z osiągnięciami sprawnościowymi, które przecież nie mogą całkowicie znaleźć się poza programem nauczania wychowania fizycznego. W związku z powyższym należy stwierdzić, że za wychowanie fizyczne najwyższej jakości należy uznać wyłącznie takie, dzięki któremu uczniowie zbudują fundamenty swojego zdrowia, przy jednoczesnym rozwijaniu sprawności fizycznej i motorycznej, a także w połączeniu z przyjemnością i radością płynącą z regularnej i systematycznej aktywności ruchowej³³.

W związku z takim ujęciem wszelkich aspektów wychowania fizycznego podkreśla się konieczność poszukiwania analogii między nim a pozostałymi przedmiotami nauczanyymi w szkole, które w jakikolwiek sposób przyczyniają się do przygotowania dzieci i młodzieży do pełnienia rozmaitych funkcji i ról społecznych oraz pełnego i świadomego uczestniczenia w kulturze. Szukanie wspomnianej analogii pomiędzy wychowaniem fizycznym a innymi przedmiotami bezpośrednio przekłada się na rozwijanie w uczniach kompetencji behawioralnych, które w zasadniczy sposób determinują mentalne i psychologiczne nastawienie w chwili, gdy człowiek staje przed koniecznością rozwiązania życiowych problemów.

³³ Pośpiech J., Szepelawy M., *Aspekty jakości europejskiego wychowania fizycznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin-Polonia”, Sectio D, 2005, nr 426, www.neurocentrum.pl/biblioteka/promocja_zdrowia/tom4/pospiech.pdf [data dostępu: 12.10.2010], s. 399; por. też, *Europejskie wychowanie fizyczne*, Pośpiech J. (red.), www.sportmania.waw.pl/serwis/pliki/.../europejskie_wf.pdf, [data dostępu: 12.10.2010], s. 1–10.

U podłoża wychowania fizycznego leży nie tylko konieczność dbania o harmonijny rozwój psychofizyczny dzieci i młodzieży, ale również socjalizacja, a więc konieczność uspołecznienia ucznia, połączona z zamierzonym przez nauczyciela wychowawczo-dydaktycznym oddziaływaniem na młodego człowieka. To właśnie podczas procesu socjalizacji uczeń nabywa wiedzę oraz umiejętności warunkujące stanie się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa. Wtedy właśnie wpaja mu się wiedzę dotyczącą obowiązujących norm i zasad współżycia społecznego. Na proces socjalizacji dziecka wydatnie wpływają przede wszystkim wszelkiego rodzaju gry zespołowe, a także zawody drużynowe, które jednocześnie uczą tolerancji, a więc pozytywnie wpływają na kształtowanie w uczniu świadomej zgody na głoszenie przez ludzi dyferentnych, niekiedy diametralnie różnych poglądów oraz wyboru odmiennego sposobu życia.

Lekcje wychowania fizycznego powinny również integrować uczniów, bowiem to właśnie procesy integracyjne stanowią ważną część późniejszego dorosłego życia. Gwarantuje to kształcenie u uczniów umiejętności współpracy, nadto w znaczący sposób przyczynia się do:

- wyrabiania nawyku respektowania przyjętych zasad i obowiązującej dyscypliny;
- doświadczenia bycia współzależnym od kogoś i współodpowiedzialnym za kogoś bądź za coś;
- doskonalenia umiejętności komunikacyjnych wyrażanych poprzez zabieranie głosu w konkretnych sprawach, wypowiedania swoich myśli, przy równoczesnym respektowaniu i poszanowaniu zdania innych;
- aktywizowania wszystkich uczniów, co ma niebagatelne znaczenie dla dzieci, które są nieśmiałe, mniej sprawne fizycznie, otyłe bądź posiadają pewne dysfunkcje, wzajemnego inspirowania, a także dzielenia się swoimi pomysłami, przeżyciami bądź doświadczeniami³⁴.

³⁴Konrad J., *Wychowanie fizyczne a aspekt wychowawczy*, <http://tecza.terramail.pl/aspwych.htm> [data dostępu: 12.10.2010].

4. Niechęć, lęki i obawy uczniów związane z lekcjami wychowania fizycznego w szkole oraz próby przeciwdziałania temu zjawisku

Lekcje wychowania fizycznego od zawsze rzadko cieszyły się poważaniem, uznaniem i sympatią uczniów, choć przecież powinno być zgoła inaczej, bowiem to właśnie aktywność fizyczna daje młodzieży szansę odreagowania stresu, rozładowania negatywnych emocji. Tymczasem wśród młodych ludzi od lat dominuje, wręcz nawet pokutuje opinia, że WF jest nudny, nauczyciele mają wygórowane wymagania, zaś uczniowie, którzy nie osiągają zadowalających wyników w zakresie sprawności fizycznej, skazywani są na ostracyzm.

Jednym z powodów niechęci uczniów do lekcji wychowania fizycznego jest uboga baza dydaktyczna, co wiąże się z zawyżoną liczbą uczniów w ćwiczących grupach. Nie jest tajemnicą fakt, że w ponad połowie polskich szkół lekcje wychowania fizycznego są przeprowadzane w zbyt małych salach gimnastycznych (które z reguły są przepełnione, gdyż równolegle ćwiczy w nich kilka klas) albo też na korytarzach. Nadto zdarza się, że szkoły nie dysponują podstawowym sprzętem, jeśli idzie o wychowanie fizyczne, nie posiadają bowiem przyborów gimnastycznych ani np. piłek. Takie udogodnienia jak trawiaste boisko, pływalnia, siłownia czy natryski pozostają jedynie w sferze marzeń uczniów, nauczycieli oraz dyrektorów placówek oświatowych³⁵. Potwierdzają to również wyniki ankiety przeprowadzonej w ramach Projektu wśród studentów odbywających praktyki pedagogiczne, jak i wśród nauczycieli. Pytani o te kwestie studenci stwierdzili, że 71,43% z nich było zmuszonych do przeprowadzania lekcji wychowania fizycznego w klasach IV–VI na korytarzu bądź w sali zastępczej (72,06%). Dane te potwierdzają nauczyciele, którzy na pytanie o to, w jakich warunkach prowadzi się lekcje wychowania fizycznego w ich szkole, odpowiedzieli, że aż 52,48% uczy swojego przedmiotu w warunkach istic spartańskich, czyli na szkolnych korytarzach.

Drugi powód absencji uczniów na lekcjach wychowania fizycznego to konieczność wystawiania oceny z tego przedmiotu. W tym przypadku problem jest złożony i dość poważny, albowiem wiąże się poniekąd z brakiem tolerancji młodych ludzi dla wszelkiego rodzaju odmienności. Podczas lekcji WF uczniowie mniej sprawni wstydzą się brać udział w ćwiczeniach, z racji tego, że są wyśmiewani i wytykani palcami przez swoich rówieśników,

³⁵ Żurek R., *Moje spostrzeżenia na temat problematyki wychowania fizycznego w szkole*, www.sod.ids.czest.pl/publikacje2/11208/11208.pdf [data dostępu: 12.10.2010], s. 1; *Informacja o wynikach kontroli – Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, s.31.

a co gorsza, niejednokrotnie bywają piętnowani przez nauczycieli, co jest zachowaniem niedopuszczalnym ze strony jakiegokolwiek pedagoga.

Kolejną przyczyną tak niskiego poziomu lekcji wychowania fizycznego, co w bezpośredni sposób przekłada się na niechęć uczniów do uczestniczenia w nich, jest niekiedy niski poziom kadry dydaktycznej, która co prawda w znakomitej większości (90,4%) legitymuje się wyższym wykształceniem³⁶, ale z racji tego, że jest niewystarczająco wynagradzana, a więc jeszcze słabiej motywowana do ciężkiej, zaangażowanej pracy, nie przejawia wzmożonej aktywności na tym polu, a tym bardziej nie dąży do samorozwoju.

Pisząc o przyczynach niechęci uczniów do lekcji wychowania fizycznego nie sposób pominąć ważnego zagadnienia, jakim jest strach przed zbyt trudnymi ćwiczeniami, który związany jest z przekonaniem ucznia, niekiedy błędnym, o braku wystarczających umiejętności niezbędnych do prawidłowego wykonania konkretnego ćwiczenia.

Kolejną przyczyną obaw uczniów związanych z lekcjami wychowania fizycznego jest pochodną lęków przed niebezpiecznymi ćwiczeniami, najczęściej skokiem przez kozła, skokami przez skrzynię, staniem na rękach, skokiem wzwyż.

Do brania aktywnego udziału w lekcjach wychowania fizycznego nie zachęca również dzieci i młodzieży negatywne zachowanie kolegów i nauczyciela w stosunku do ucznia. Jest to czynnik, który na trwałe powinien być wyeliminowany z procesu edukacyjnego, nie tylko w odniesieniu do lekcji WF. Każdy młody człowiek wchodzący w okres dojrzewania jest przeczulony na swoim punkcie, co przejawia się w nadwrażliwości na wszelkie krytyczne, podszyte złośliwością, drwiną i ironią uwagi rówieśników. Uczeń, który obawia się kompromitacji związanej z niewykonaniem konkretnego ćwiczenia bądź też wykonaniem go na poziomie odstającym znacznie od tego, który stał się udziałem jego kolegów, nigdy lekcji wychowania fizycznego nie polubi, a co gorsza, będzie unikał brania w nich udziału³⁷.

Ostatnią przyczyną wywołującą niechęć do lekcji wychowania fizycznego oraz strach przed nimi może być zły stan zdrowia ucznia, nękanego problemami tak natury emocjonalnej, jak i fizycznej, które wpływają na ograniczenie aktywności ruchowej. Przyczyny zaburzeń mogą być rozmaite, począwszy od złej sytuacji rodzinnej ucznia, skończywszy na stanach chorobowych³⁸. Niemniej niezależnie od przyczyn złego stanu zdrowia, jak i stopnia ich

³⁶ Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013*, www.po.opole.pl/u_informacje/download/fundusze/strategia_rozwoju_educacji_2007_2013.pdf [data dostępu: 12.10.2010], s. 13.

³⁷ Ibidem, s. 7.

³⁸ Ibidem, s. 8.

nasilenia, nauczycielowi nie wolno lekceważyć niepokojących symptomów. Jak wynika z tego, co napisano powyżej, istnieje pilna konieczność zmiany istniejącego stanu rzeczy.

Pierwszym krokiem na drodze do rozwiązania problemu, jakim jest niechęć uczniów do lekcji wychowania fizycznego, jest wdrożenie metod ewaluacyjnych zgodnych z możliwościami środowiska oraz środkami pozostającymi do dyspozycji nauczyciela przedmiotu. Aby uczniowie polubili lekcje WF i przestali traktować je jak zło konieczne, nauczyciel zobowiązany jest przede wszystkim do:

- rozbudzania ich ciekawości poznawczej;
- wspierania młodych ludzi w podejmowanych działaniach, nie zaś dyrygowania nimi i pouczania ich;
- utożsamiania celów wytyczonych przez siebie z celami stawianymi przez uczniów;
- rozwijania swojej własnej oryginalności i pomysłowości tak w działaniu, jak i w myśleniu;
- wpajania uczniom konieczności pokonywania bariery lęków i braku wiary we własne możliwości oraz siły;
- rozwijania w uczniach umiejętności współdziałania w obrębie zespołu;
- uatrakcyjniania form i metod prowadzonych zajęć poprzez oparcie ich na współzawodnictwie;
- stosowania zasad i metod nauczania, według których nie istnieje podział uczniów na bardziej i mniej zdolnych ruchowo, co związane jest z indywidualizacją procesu nauczania;
- aktywnej współpracy i współdziałania z rodzicami uczniów, jak również z organizacjami młodzieżowymi i sportowymi oraz samorządem lokalnym³⁹.

³⁹Księżarek R., *Polubić wychowanie fizyczne*, apk_wf2.republika.pl/wychowanie.doc [data dostępu: 12.10.2010], s. 2; por. też: Zarychta I., op.cit., s. 8–9.

5. Nauczyciel wychowania fizycznego jako istotne ogniwo procesu edukacyjnego: właściwy proces kształcenia przyszłych pedagogów oraz cechy nauczyciela WF

Zagadnienia związane z cechami, jakimi powinien legitymować się każdy nauczyciel wychowania fizycznego, nierozzerwalnie wiążą się z problematyką kształcenia pedagogów tej specjalności oraz z oczekiwaniami społecznymi skoncentrowanymi wokół postrzegania nauczyciela jako doradcy, mentora i przewodnika młodzieży w kwestiach sprawności fizycznej, sprawności ciała oraz w zagadnieniach związanych ze zdrowiem, urodą, odpoczynkiem i relaksem.

Prawda o pracy nauczycieli jest smutna, powszechną wiedzą bowiem jest, że obecnie w placówkach szkolnych pracuje wiele osób, które nigdy nie powinny zostać nauczycielami, przy czym nie idzie tu wyłącznie o nauczycieli wychowania fizycznego. Taki stan rzeczy zmienić ma, wprowadzona kilka lat temu, reforma systemu edukacji. Wraz z pojawieniem się ścieżki awansu zawodowego nauczycieli pojawiła się szansa na zmianę sytuacji, która stworzy być może okazję sprzyjającą eliminowaniu z zawodu nauczyciela ludzi niekompetentnych⁴⁰.

Problemem związanym z kształceniem nauczycieli jest nabór do zawodu. Praktycznie rzecz ujmując, pedagogiem może zostać każdy absolwent wyższej uczelni posiadający zaświadczenie o odbyciu praktyk pedagogicznych. Żadna z pedagogicznych uczelni wyższych podczas rekrutacji nie bada przydatności i predyspozycji kandydatów do zawodu nauczyciela, a przecież należy sobie uświadomić, że nie każdy jest predestynowany do bycia dobrym nauczycielem, osiągającym szczyty powodzenia w działalności dydaktyczno-wychowawczej, bowiem nie każdy posiada odpowiednie do uprawiania tego zawodu cechy osobowości.

Przede wszystkim, każdego nauczyciela, niezależnie od specjalności, musi cechować tzw. takt pedagogiczny, rozumiany jako umiejętność poszanowania drugiego człowieka, jego prywatności i uczuć. Nauczyciel wychowania fizycznego jako pedagog w żadnej mierze nie

⁴⁰Muszkiet R., Żukow W., Karaskova V., Napierała M., *Nauczyciel wychowania fizycznego a oczekiwania społeczno-edukacyjne*, http://books.google.pl/books?id=87A7sct0oRoC&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Nauczyciel+wychowania+fizycznego+a+oczekiwania+spo%C5%82eczno-edukacyjne+Muszkiet+R.&source=bl&ots=rVV6AwADOb&sig=OZioP9OeiWOW-GaBPSv6PyeHa3o&hl=pl&ei=g1y1TKzWKMvJswalx_yaCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false [data dostępu: 13.10.2010], s. 66.

powinien odbiegać od tego zakładanego i prognozowanego standardu. W związku z tym musi umieć między innymi:

- zwracać się do uczniów tonem świadczącym o szczerości, ale nie będącym tożsamym z familiarnością;
- dostrzegać różnicę między zaufaniem a poufałością, co przejawia się w okazywaniu uczniowi zaufania, ale nie wdawaniu się z nim w poufałe relacje;
- umiejętnie wyrażać swoją prośbę;
- oddziaływać na ucznia poprzez propozycje, nie zaś narzucanie swojej woli;
- rzeczowo i poważnie traktować ucznia, nie okazując przy tym irytacji i zniecierpliwienia;
- umiejętnie, bez przybierania pozycji mentora, prowadzić rozmowy z uczniem⁴¹.

Ważne jest, aby kwestie kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego rozważać na kilku podstawowych płaszczyznach:

- prakseologicznej,
- kreatywnej,
- moralnej,
- komunikacyjnej,
- informatyczno-technologicznej,
- współdziałania⁴².

Kompetencje prakseologiczne przejawiają się przede wszystkim w umiejętności diagnozowania, skutecznym programowaniu, planowaniu oraz organizowaniu procesu nauczania. Wyznacznikami świadczącymi o ich nabyciu przez nauczycieli są przede wszystkim⁴³:

- posiadanie wiedzy ogólnej i specjalistycznej z zakresu wychowania fizycznego;
- merytoryczność, przejawiająca się w umiejętnościach o charakterze dydaktyczno-wychowawczym;
- umiejętna organizacja pracy.

⁴¹Ibidem, s. 72.

⁴²Raport z sesji fokusowej przeprowadzonej w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

⁴³Ibidem.

Z kolei kompetencje kreatywne, przez które należy rozumieć innowacyjne, a więc niestandardowe działania, wyrażają się głównie w⁴⁴:

- błyskotliwości,
- twórczym podejściu do dydaktyki przedmiotu,
- elastyczności,
- otwartości na zmiany.

Kompetencje moralne natomiast, a więc tożsame ze zdolnością nauczyciela do pogłębionej refleksji moralnej i etycznej w odniesieniu do konkretnych poczynań swoich oraz uczniów, przejawiają się głównie jako⁴⁵:

- sprawiedliwość,
- kultura osobista,
- obiektywizm,
- empatia,
- umiejętność przyznania się do popełnienia błędu,
- postępowanie pozostające w zgodzie z ogólnie przyjętymi oraz obowiązującymi normami.

Warunkiem bycia dobrym nauczycielem, nie tylko wychowania fizycznego, jest również legitymowanie się kompetencjami komunikacyjnymi zasadzającymi się przede wszystkim na poprawnym i skutecznym operowaniu językiem w procesie edukacyjnym, jak również poza nim. W związku z powyższym nauczyciel powinien cechować się⁴⁶:

- asertywnością,
- otwartością,
- umiejętnością słuchania,
- wysoką kulturą słowa i języka,
- umiejętnością mediacji.

Nieodzownym elementem konstytuującym wartościowego, predystynowanego do wykonywanego zawodu, nauczyciela są również kompetencje informatyczno-technologiczne oznaczające sprawne korzystanie z nowoczesnych źródeł informacji oraz zdobyczy technologicznych, co stanowi nie tylko warunek *sine qua non* nauczania, ale również funkcjonowania w społeczeństwie opartym na informacji oraz technologii. W związku z powyższym, nauczyciel legitymujący się tego rodzaju kompetencjami zobowiązany jest do

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

sprawnego posługiwania się technologią informacyjną, multimediami i Internetem oraz do umiejętnego korzystania ze sprzętu niezbędnego w jego pracy⁴⁷.

Kompetencje współdziałania natomiast, przez które należy rozumieć wszelkiego rodzaju efektywne działania o charakterze prospołecznym oraz integracyjnym, koncentrują się wokół takich zagadnień jak⁴⁸:

- otwartość,
- umiejętności interpersonalne oraz instytucjonalne,
- gotowość w połączeniu z umiejętnością współpracy.

Wszystko, co napisano powyżej, jest tylko formą myślenia życzeniowego, ponieważ badania przeprowadzone w 2002 roku pokazały, że nauczycieli rozpoczynających swoją karierę zawodową charakteryzuje małe zaangażowanie w pracę, bardzo niski poziom przygotowania merytorycznego, a nade wszystko brak predyspozycji niezbędnych do wykonywania zawodu zaufania publicznego, jakim jest zawód nauczyciela. Wszystko to z kolei przekłada się na postawę roszczeniową, bierność i nieumiejętność rozwiązywania problemów w sferze wychowawczej, społecznej oraz organizacyjnej. Za taki stan rzeczy należy obwiniać szkoły wyższe, które kształcąc nauczycieli nie przywiązują znaczącej wagi do konieczności kształcenia ogólnego, przy położeniu szczególnego nacisku na kulturę osobistą, ciągłe dążenie do samorozwoju i samodoskonalenia, utrzymaną na wysokim poziomie orientację w rzeczywistości społecznej, kulturowej czy politycznej⁴⁹. Jednak największym grzechem uczelni wyższych, jaki popełniają w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli, jest redukcja ich obowiązkowej praktyki pedagogicznej do minimum. Słaba orientacja nauczycieli w kwestiach wymienionych powyżej jest pochodną błędnego kształcenia opartego głównie na rekonstruowaniu, odtwarzaniu bez udziału refleksji i aktywnego uczestniczenia w życiu szkoły. Z racji tego, że nauczyciel w procesie edukacyjnym jest ogniwem, od którego w największym stopniu zależy powodzenie całości kształcenia, należy stworzyć taki system edukowania przyszłych nauczycieli, który pozwoli na to, że nauczyciel wychowania fizycznego będzie przede wszystkim doradcą młodzieży do spraw zdrowia, sprawności i estetyki ciała, który jako wzór do naśladowania przez uczniów jest wiarygodny. Ważne jest, aby w kształceniu przyszłych nauczycieli położyć nacisk na to, żeby nie było ono wyabstrahowane i pozbawione punktu odniesienia, jak miało to miejsce do tej pory. W związku z tym należy przekazywać studentom wiedzę

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, www.21.edu.pl/ks/2/221.doc [data dostępu: 13.10.2010], s. 224.

przedmiotową, która jest niezbędna dla opanowania podstaw związanych z wybranym przedmiotem kierunkowym, ale musi być ona połączona z doświadczeniami natury praktycznej, a także z tzw. wiedzą profesjonalną zwaną również podstawową, do której należy zaliczyć wiedzę: pedagogiczną, psychologiczną, diagnostyczną, dotyczącą celów i programów nauczania, a także wiedzę związaną z filozoficznymi i historycznymi podstawami edukacji.

Gdyby o cechach dobrego nauczyciela wychowania fizycznego jako człowieka mieli decydować uczniowie, z całą pewnością na pierwszym miejscu wymieniliby: uprzejmość, życzliwość, wyrozumiałość, opanowanie i partnerski stosunek do swoich podopiecznych. Z kolei na plan pierwszy w odniesieniu do fachowości pedagoga, wysuwa się przede wszystkim sprawny sposób organizowania i przeprowadzania zajęć, korygowanie błędów uczniów, ćwiczenie wraz z nimi oraz dbanie o ich bezpieczeństwo⁵⁰. Zgłębiając zagadnienie, należy stwierdzić, że aby lekcje wychowania fizycznego nie były dla uczniów, kolokwialnie rzecz ujmując, konieczną do odrobienia pańszczyzną, nauczyciel:

- w żadnym razie nie może realizować przez wiele godzin jednej dyscypliny, ponieważ uczniowie zaczynają się nudzić;
- zawsze musi być serdeczny, życzliwy, wyrozumiały, a nade wszystko sprawiedliwy w stosunku do każdego ucznia;
- powinien stosować nowoczesne i urozmaicone formy aktywności ruchowej;
- ma obowiązek poświęcać uwagę wszystkim uczniom, niezależnie od poziomu ich fizycznej sprawności;
- powinien stosować indywidualizację procesu nauczania⁵¹.

Jak wynika z badań przeprowadzonych wśród studentów-praktykantów, są oni zdania, że w dużym stopniu właśnie praktyki pedagogiczne znacząco przyczyniają się do kształtowania takich podstawowych cech osobowości nauczyciela jak cierpliwość, opanowanie, empatia oraz życzliwość (58,71%).

Zatem celem kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego powinno być dążenie do „wypuszczenia w świat” pedagoga, który:

- posiada niezbędną wiedzę z zakresu biologii, co umożliwi mu sprawne, a także kompetentne oddziaływanie na uczniów i ich organizmy;

⁵⁰Marciniak M., *Cechy dobrego nauczyciela WF w opinii uczniów XX LO w Łodzi*, www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=639&f... [data dostępu: 13.10.2010], s.1.

⁵¹Lidacka W.B., op. cit., s. 3–4.

- dysponuje szeregiem wiadomości z zakresu nauk społecznych, co stanowi warunek niezbędny dla podjęcia pracy nie tylko w charakterze nauczyciela, ale również w charakterze organizatora turystyki i rekreacji oraz lidera edukacji zdrowotnej;
- jest wyposażony w umiejętności związane z doбором środków kształcenia w zakresie wychowania fizycznego;
- cechuje się kulturą i wrażliwością pedagogiczną, co stanowi swego rodzaju gwarant efektywnej organizacji i realizacji tak zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych w zakresie sportu, rekreacji, turystyki i promocji zdrowia⁵².

Świadomość konieczności zmian w kształceniu przyszłych nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego, stanowi pierwszy krok na drodze radykalnej zamiany programu nauczania. Niezbędnym warunkiem osiągnięcia powodzenia w tej materii jest konieczność uświadomienia sobie przez uczelnie wyższe, zarówno publiczne, jak i prywatne, że nie można kosztem kształcenia przyszłych kadr nauczycielskich redukować własnych wydatków. Tymczasem okazuje się, że takie praktyki, o ile nie są standardem, zdarzają się aż nazbyt często – okazuje się bowiem, że w 56% skontrolowanych przez NIK uczelni wyższych w programie kształcenia nauczycieli w ogóle nie uwzględniono przygotowywania przyszłych pedagogów w zakresie drugiej specjalności, co stanowi ewidentne naruszenie zapisów zawartych w ustawie o szkolnictwie wyższym. Takie zaniechanie ze strony uczelni jest tożsame z ograniczeniami uprawnień zawodowych nauczycieli. Co gorsza, w grupie przedmiotów, które realizowano w okrojonym wymiarze czasowym, znalazły się: psychologia, pedagogika, wychowanie zdrowotne, ćwiczenia korekcyjne, rytm i taniec⁵³, a więc przedmioty stanowiące podstawę wiedzy przyszłego nauczyciela. Studenci odbywający obowiązkową praktykę pedagogiczną, zapytani o to, co sprawiało im największą trudność podczas samodzielnego prowadzenia lekcji stwierdzili, że były to problemy z właściwym operowaniem głosem (40,62%). Jest więc to czytelny sygnał dla uczelni kształcących przyszłych pedagogów odnośnie tego, że nie należy ograniczać do absolutnego minimum zajęć kształcących niezbędne w pracy nauczyciela umiejętności. Skoro student opuszcza mury uczelni wyposażony w wiedzę niepełną, niekiedy nawet szczątkową, trudno

⁵² *Sylwetka absolwenta*, www.pwsz.raciborz.edu.pl/index.php/kierunki-i-specjalnosci-studiuw/studia-licencjackie/wychowanie-fizyczne [data dostępu: 13.10.2010].

⁵³ Najwyższa Izba Kontroli. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, KNO-410-01-00/2009, Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO, *Informacja o wynikach kontroli – Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, Warszawa 2010, www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf [data dostępu: 13.10.2010], s. 54–55.

oczekiwać, że jako nauczyciel wychowania fizycznego osiągnie w zawodzie mistrzostwo. Problemem będzie nawet przyrównanie go do czeladnika. Na konieczność wprowadzenia zmian w procesie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego zwracają uwagę sami studenci tego kierunku, którzy domagają się zwielokrotnienia ilości zajęć praktycznych w okresie swojego kształcenia, w powiązaniu ze zintensyfikowaną nauką metodyki wychowania fizycznego⁵⁴.

W toku kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego ważne jest również przygotowanie ich do prowadzenia innych przedmiotów oraz zajęć pozalekcyjnych, takich jak: edukacja dla bezpieczeństwa czy wychowanie do życia w rodzinie. Należy również przyszłych pedagogów tej specjalności przeszkolić w zakresie udzielania pomocy przedmedycznej⁵⁵.

Zadaniem szkoły wyższej przygotowującej studentów do pracy w zawodzie nauczyciela jest nie tylko przekazanie, we właściwych proporcjach, niezbędnej wiedzy, ale również wpojenie studentom świadomości konieczności nieustannego rozwoju oraz ciągłego podnoszenia swoich zawodowych kwalifikacji. Student nie może opuścić uczelni z przekonaniem, że jego nauka dobiegła końca. Musi zdawać sobie sprawę z tego, że zakończył się pewien etap jego edukacji dający mu jedynie, prawo do wykonywania wyuczonego zawodu, poparte wiedzą. Jednak następny etap edukacji dopiero przed nim. Teoria jak zwykle nieco różni się z praktyką. Okazuje się bowiem, iż nauczyciele wychowania fizycznego zdają sobie sprawę z obowiązku zawodowego doskonalenia się, zaś szkoła, w której pracują, niekoniecznie przychodzi im z pomocą. Autorzy przywoływanego już raportu Najwyższej Izby Kontroli zwracają uwagę na ten problem, alarmując, że w 78% skontrolowanych szkół nie zostały przez dyrektora ani Radę Pedagogiczną określone zasady organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli. Z kolei w 40% placówek oświatowych nie został przez dyrektorów opracowany i rozpisany wieloletni plan zawodowego doskonalenia nauczycieli. Na mapie Polski można również spotkać szkoły, w których jedna trzecia nauczycieli wychowania fizycznego nie uczestniczy w żadnych formach przedmiotowego doskonalenia⁵⁶.

⁵⁴ Ibidem, s. 56.

⁵⁵ Raport z sesji fokusowej przeprowadzonej w ramach projektu: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

⁵⁶ Ibidem, s. 49–50.

6. Konieczność indywidualizacji pracy z uczniem na lekcjach wychowania fizycznego

Jak wielokrotnie do tej pory wspomiano, zadaniem szkoły jest dbałość o wszechstronny rozwój osobowości ucznia. Jednakże podczas realizacji tego celu należy pamiętać o konieczności wdrożenia indywidualizacji procesu nauczania i wychowania. Przez indywidualizację należy rozumieć taki sposób organizowania nauczania i wychowania, który uwzględnia fakt występowania różnic w zakresie zdolności, zainteresowań oraz umiejętności pomiędzy poszczególnymi uczniami w określonym wieku szkolnym. Indywidualizowany proces kształcenia pełni istotne, z punktu widzenia dydaktyki, funkcje, spośród których najważniejsze to:

- funkcja motywacyjna,
- funkcja aktywizująca,
- funkcja kontrolna,
- funkcja wychowawcza⁵⁷.

Indywidualizacja procesu nauczania dotyczy zarówno uczniów wybitnie uzdolnionych w kierunku jakiegoś przedmiotu, jak i mniej zdolnych, a także tych posiadających dysfunkcje. Warto również pamiętać, że indywidualizacja w zakresie wychowania fizycznego musi brać pod uwagę także płeć uczniów, inaczej bowiem ćwiczą dziewczęta, a inaczej chłopcy, jak i coraz powszechniejszą otyłość wśród młodzieży.

Indywidualizacja ma na celu dążenie do poprawienia wyników w uczeniu się dziecka dzięki wykorzystaniu jego właściwości, a także poprzez rozbudowywanie jego możliwości indywidualnych. Uogólniając można powiedzieć, że sukces procesu indywidualizacji nauczania uwarunkowany jest trzema elementami:

- dostosowaniem programu i wymagań do możliwości percepcyjnych i poznawczych ucznia;
- wykorzystaniem jego możliwości w jak największym stopniu;
- ciągłym rozwijaniem możliwości ucznia⁵⁸.

⁵⁷ *Indywidualizacja*, www.mastalski.pl/michal296.html [data dostępu: 13.10.2010].

⁵⁸ *Ibidem*.

6.1. Praca z uczniem zdolnym

Indywidualizację nauczania stosuje się między innymi wobec uczniów wybitnie uzdolnionych, czyli takich, którzy posiadają ponadprzeciętne predyspozycje. Warto dodać, że uczeń zdolny nie koniecznie musi wykazywać zdolności w kierunku wszystkich nauczanych przedmiotów. Jego wyjątkowe predyspozycje i zainteresowania mogą oscylować wokół jednego przedmiotu, na przykład właśnie wokół wychowania fizycznego. Na ogólną charakterystykę ucznia zdolnego składa się kilka zasadniczych cech, w tym:

- wysoki poziom zdolności ogólnych, co przejawia się zarówno w samym procesie uczenia się, ale również w oryginalności, jak i podejmowaniu wszelkiego rodzaju inicjatyw;
- znaczny poziom uzdolnień czyli zdolności specjalnych;
- bardzo silna motywacja związana z zajmowaniem się uczniem określoną dziedziną działalności;
- zdolność do systematycznej i wyťažonej pracy;
- samodzielność, poczucie własnej wartości, wytrwałość i upór w dążeniach⁵⁹.

Obowiązkiem każdej placówki szkolnej jest wyszukiwanie takich uczniów oraz pomaganie im w dalszym indywidualnym rozwoju. Z kolei do obowiązków nauczyciela mającego pod swoją opieką ucznia o ponadprzeciętnych zdolnościach należy:

- opracowanie oraz dobór skutecznych form i metod pracy z nim;
- motywowanie go do dalszej systematycznej i wyťažonej pracy, połączone z aktywizowaniem podopiecznego;
- poddawanie analizie osiągnięć ucznia połączone z koniecznością dzielenia się z nim uwagami i doświadczeniem;
- nieustanne nakłanianie ucznia do samorealizacji;
- wcielenie się w rolę doradcy;
- współpraca z rodzicami;
- indywidualizacja w zakresie prac domowych polegająca na przydzielaniu jednostkom wyjątkowo zdolnym zadań trudniejszych⁶⁰.

⁵⁹Twardowska B., Kiwak A., Pogoda I., *Program pracy z uczniem zdolnym i uczniem mającym trudności w nauce w Zespole Szkół Agrotechniczno-Ekologicznych w WERYNI w roku szkolnym 2008/2009*, Werynia 2008, <http://zsaewerynia.neostrada.pl/program%20pracy%20z%20u.pdf> [data dostępu: 13.10.2010], s. 4.

⁶⁰ Ibidem, s. 6.

Co zaś odnosi się do pracy z uczniem o ponadprzeciętnych zdolnościach na lekcjach wychowania fizycznego, to realizować ją należy w sposób następujący:

- formułować zadania w taki sposób, aby nadać im optymalny poziom trudności, dzięki czemu będą motywowały ucznia;
- trzeba stosować odpowiednie metody nauczania, dzięki którym uczeń na opanowanie konkretnych umiejętności będzie potrzebował znacznie mniej czasu; do metod tych zalicza się:
 - metodę syntetyczną, zwaną również całościową, polegającą na nauczaniu konkretnego ćwiczenia w całości, bez podziału na części, więc bez naruszania schematu;
 - metodę stawiania dodatkowych zadań;
 - metodę treningową, która jest realizowana, zgodnie z wytycznymi metodyki nauczania wychowania fizycznego oraz teorii sportu, przede wszystkim na zajęciach SKS, a która została dostosowana do poziomu rozwoju uczniów oraz ich indywidualnego zaawansowania treningowego;
 - metodę kierowania samowychowaniem polegającą na przybliżeniu uczniowi zarówno celów, jak i ideałów związanych z pracą nad sobą. Dzięki tej metodzie młody człowiek ma przyswoić sobie odpowiednie techniki pracy nad sobą, poznać rozmaite sposoby kontrolowania własnego rozwoju poprzez stawianie sobie jasno sprecyzowanych określonych celów⁶¹.

6.2. Praca z uczniem słabym

Nauczyciele podczas swojej drogi zawodowej często spotykają się z tzw. uczniami słabymi, a więc takimi, którzy pomimo tego, iż nie stwierdzono u nich jakichkolwiek dysfunkcji, przejawiają duże trudności w zakresie przyswajania wiedzy, opanowania podstawowego materiału oraz osiągnięcia zadowalających wyników w nauce. Przyczyn składających się na szkolne niepowodzenia może być wiele, albowiem uwarunkowane są one różnymi czynnikami. Do najczęściej spotykanych należy zaliczyć trudności:

- o podłożu szkolnym, społecznym bądź takie, które są pochodną cech osobowościowych i fizycznych ucznia;

⁶¹Program pracy z uczniem zdolnym. Zespół Szkół Plastycznych w Rzeszowie. Wychowanie fizyczne, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zuz_.doc [data : 13.10.2010], s. 12.

- mające swoje korzenie w środowisku społecznym ucznia, szczególnie zaś w rodzinie;
- takie, których przyczyną jest nauczyciel i szkoła⁶².

Niezależnie od tego, która z wymienionych wyżej przyczyn powoduje trudności ucznia w nauce, istnieje konieczność objęcia go pomocą i otoczenia opieką. Najpierw jednak należy zdiagnozować sytuację w oparciu o wykaz cech charakteryzujących ucznia tzw. trudnego, do których, poza brakiem zainteresowania nauką, zalicza się:

- słabą aktywność;
- lekceważenie pedagoga połączone z niewykonywaniem wydawanych przez niego poleceń;
- trudności w zapamiętywaniu i utrwalaniu reguł;
- brak umiejętności i zręczności w kierowaniu własnymi procesami psychicznymi, a więc problemy z kojarzeniem, spostrzeganiem, koncentrowaniem uwagi i zapamiętywaniem;
- bierność połączoną z rezygnacją;
- częste, niekiedy nawet nagminne wagary;
- kłamstwa w połączeniu z agresją fizyczną, a także werbalną⁶³.

Należy zaznaczyć, że oczywiście uczeń tzw. słaby może mieć trudności w odniesieniu do wszystkich nauczanych w szkole przedmiotów, z wychowaniem fizycznym włącznie, albo też, co zdarza się dość powszechnie, w tej dziedzinie notuje wyjątkowe osiągnięcia. Zdarzają się jednak również uczniowie, którzy w ogóle z wychowaniem fizycznym sobie nie radzą, a nadto sprawiają kłopoty wychowawcze. W takim przypadku lekcje WF mogą odegrać znaczącą rolę, bowiem wpływają na kształtowanie w takich dzieciach kompetencji odnośnie funkcjonowania w grupie i zespole, przestrzegania zasady uczciwości podczas sportowej rywalizacji, a przede wszystkim wdrażają do dyscypliny nierozzerwalnie związanej z procesem dydaktycznym i wychowawczym, co następnie owocuje w dorosłym życiu. Lekcje wychowania fizycznego, poprzez konieczność postępowania zgodnie z regulaminem gier zespołowych czy zawodów sportowych, są dla wszystkich uczniów, a zwłaszcza tych sprawiających trudności wychowawcze, znakomitą sposobem wyrabiania u nich umiejętności związanych z kształtowaniem właściwej postawy moralnej. Chodzi przede

⁶²Źródło: *Program pracy z uczniem słabym*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zus.doc [data dostępu: 13.10.2010], s. 2–3.

⁶³ Por.: *Program pracy z uczniem zdolnym...*, s. 4.

wszystkim o nieodzowność ponoszenia konsekwencji wynikających z popełnianych błędów i przekroczenia wytycznych, w tym przypadku regulaminu gry czy zabawy.

W celu objęcia pomocą ucznia trudnego oraz zagwarantowania jej powodzenia nauczyciel musi przede wszystkim dążyć do wykrycia źródła problemów, a następnie przeprowadzić ich dogłębną analizę połączoną z poznaniem warunków środowiska, w którym uczeń na co dzień przebywa. Ważnym elementem opieki nad uczniem słabym jest również współpraca z rodzicami dziecka, która nie powinna ograniczać się wyłącznie do wywiadówek i zebrań – należy nadać jej formę indywidualnych konsultacji. Nadto zadaniem nauczyciela jest podjęcie próby stworzenia spektrum możliwości przyspieszających krystalizację i skonkretyzowanie indywidualnych zainteresowań ucznia oraz jego samookreślenie się na tej płaszczyźnie. Chodzi tu przede wszystkim o wszelkiego rodzaju koła przedmiotowe⁶⁴.

Metody pracy z uczniem słabym podczas lekcji wychowania fizycznego są bardzo podobne do tych wykorzystywanych w przypadku zajmowania się uczniem wybitnie uzdolnionym, stosuje się bowiem:

- metodę syntetyczną;
- metodę analityczną polegającą na nauczaniu ćwiczenia poprzez rozbięcie go na pojedyncze elementy składowe i późniejsze łączenie ich w całość. Metodę analityczną stosuje się głównie przy nauczaniu ćwiczeń bardziej skomplikowanych, układowych;
- metodę kombinowaną, stanowiącą kontaminację metody syntetycznej i analitycznej, a polegającą na tym, że czynności i ćwiczeń łatwych dziecko uczy się w całości, trudne zaś dzielone są na mniej skomplikowane części składowe⁶⁵.

6.3. Praca z uczniem z nadwagą i otyłością

Istotnym elementem pracy nauczyciela wychowania fizycznego jest specyfika pracy z uczniem otyłym, która wymaga konieczności wprowadzenia indywidualizacji procesu nauczania. Niestety, w polskich szkołach jest coraz więcej dzieci otyłych, a ich liczba wzrasta w zastraszającym tempie. Głównym powodem epidemii wśród dzieci są niewłaściwe nawyki żywieniowe oraz brak ruchu, czyli szeroko rozumianej aktywności fizycznej.

⁶⁴ Ibidem, s.7.

⁶⁵ Por.: *Program pracy z uczniem słabym*, s. 9.

Powszechnie wiadomo, że dzieci z nadwagą i otyłością są wyśmiewane oraz szykanowane przez swoich rówieśników, tak w życiu codziennym, jak i na lekcjach wychowania fizycznego, które mogą być dla takich uczniów prawdziwą drogą przez mękę. Pierwszy etap upokorzenia ma miejsce przed lekcją WF, kiedy uczeń musi się do niej przygotować, a więc przebrać w strój do ćwiczeń. Wstyd i lęk przed kąśliwymi i okrutnymi uwagami rówieśników powoduje, że dziecko nie chce przebierać się w szatni wśród innych uczniów, w związku z czym albo przebiera się w ogromnym pośpiechu w toalecie, albo też w domu, przed wyjściem do szkoły wkłada pod ubranie strój sportowy⁶⁶. Takie zachowanie, stojące w sprzeczności z zasadami higieny, wydaje się być jednak mało szkodliwe w porównaniu z tym, które można zaobserwować u uczniów coraz częściej – regularnie, każdego roku przed rozpoczęciem nauki starają się uzyskać zwolnienie lekarskie z lekcji wychowania fizycznego. Dzieje się tak dlatego, że żaden uczeń nie lubi demonstrować swojej odmienności, która z całą pewnością w dosadny i mało taktowny sposób zostanie skomentowana przez jego rówieśników.

Ważne jest, aby nauczyciel wychowania fizycznego, nim podejmie adekwatne kroki względem otyłego ucznia, odbył rozmowę z rodzicami i dowiedział się, czy przyczyny problemów dziecka nie mają podłoża endogennego, a więc czy nie stanowią pochodnej zaburzeń funkcjonowania organizmu.

Nauczyciel wychowania fizycznego, jako promotor zdrowego i aktywnego stylu życia, zobowiązany jest uświadomić uczniom, że wraz z nadmiarem masy ciała wzrasta u nich nie tylko prawdopodobieństwo wystąpienia otyłości w wieku dorosłym (jak wskazują wyniki badań, 75–80% dzieci otyłych będzie otyłe po uzyskaniu pełnoletniości). Do jego obowiązków należy również unaocznienie im zagrożeń związanych z różnymi powikłaniami wynikającymi z otyłości, jak choćby choroby układu sercowo-naczyniowego czy cukrzyca, która jest chorobą nieuleczalną prowadzącą do stopniowego wyniszczenia organizmu⁶⁷.

Mogłoby się wydawać, że lekcje wychowania fizycznego, z racji tego, że są obowiązkowe, będą miały największy wpływ na zwalczanie otyłości wśród młodzieży. Rzeczywistość jednak w sposób diametralny odbiega od wyobrażeń na ten temat. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka. Po pierwsze, nauczyciele nie wykorzystują całości swojego

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Jodkowska M., Oblacińska A., Tabak I., Radiukiewicz K., *Rola nauczycieli wychowania fizycznego w opiece czynnej nad uczniami z nadwagą i otyłością*, http://medycynawiekurozwojowego.pl/pl/articles/item/18498/rola_nauczycieli_wychowania_fizycznego_wopiece_czynnej_nad_uczniami_znadwaga_iotyloscia [data dostępu: 14.10.2010].

potencjału, przez co nie starają się stworzyć uczniom okazji do uczestniczenia w zajęciach wywołujących ich zainteresowanie i sprawiających im przyjemność. Po drugie, w polskich szkołach często występują trudności związane z organizacją oraz warunkami przeprowadzania lekcji WF, u podłoża których leży przede wszystkim niewystarczająca ilość sprzętu sportowego, zbyt duża liczebność grup podczas zajęć oraz aż nazbyt częsty brak sali gimnastycznej. Po trzecie, rzadko kiedy zajęcia są dostosowane do potrzeb ucznia otyłego oraz jego możliwości i oczekiwań. Po czwarte, co stanowi niejako pochodną przyczyny trzeciej, przynajmniej 30% uczniów z nadwagą w ogóle nie bierze udziału w lekcjach wychowania fizycznego, a 2% dzieci z nadwagą jest z zajęć trwale zwolnionych⁶⁸.

Uczeń otyły nie może zostać bez pomocy, zaś jego problemów w tym zakresie nie rozwiąże ani on sam, ani jego środowisko rodzinne, ponieważ to właśnie z domu wyniósł wzorce zachowań i nawyków, w tym te dotyczące żywienia i aktywności fizycznej. Zadanie przyjscia z pomocą takiemu uczniowi spoczywa na barkach nauczyciela wychowania fizycznego. Jego rolą jest zwiększenie motywacji dziecka do podejmowania wysiłków mających na celu zmniejszenie nadmiernej masy ciała. W związku z powyższym nauczyciel zobowiązany jest przede wszystkim do:

- dostosowania formy i metod nauczania do oczekiwań i możliwości uczniów otyłych;
- zachęcania takich uczniów do uprawiania dyscyplin, w których nadwaga nie stanowi czynnika dyskwalifikującego, a wręcz przeciwnie – masa ciała może być swego rodzaju atutem;
- przygotowania podopiecznemu odpowiedniego zestawu ćwiczeń, które ma regularnie wykonywać w domu;
- nawiązania kontaktu i podjęcia stałej, systematycznej współpracy z rodzicami ucznia, co powinno przekładać się na próbę podjęcia działań zmierzających w kierunku motywowania całej rodziny do podjęcia aktywności fizycznej, a także wdrażania w życie wszelkiego rodzaju zachowań prozdrowotnych⁶⁹;
- podjęcia próby przeciwdziałania wyśmiewaniu i izolowaniu uczniów otyłych przez rówieśników – na wszelkie przejawy dyskryminacji nauczyciel musi reagować bezzwłocznie i stanowczo;
- skłonienia ucznia do próby zaakceptowania swojego ciała, co ma nieoceniony wpływ na podniesienie poczucia własnej wartości dziecka.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem.

6.4. Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu wzroku

Wbrew powszechnie obowiązującym opiniom, dzieci niepełnosprawne, czyli posiadające dysfunkcje w obrębie pewnych narządów, np. ruchu, wzroku, słuchu bądź też w obrębie intelektu, nie mogą i nie powinny być odsuwane od aktywności fizycznej, a więc tym samym od lekcji wychowania fizycznego. Lekcje te są bowiem niezwykle ważnym elementem wpływającym na rozwój dzieci niepełnosprawnych z racji tego, że podczas ich trwania uczniowie nabywają i doskonalą sprawność fizyczną, ale także rozwijają się intelektualnie. Oczywiście należy pamiętać, że u dziecka niepełnosprawnego zabawy i gry ruchowe odgrywają większą rolę niż w przypadku ucznia sprawnego. Dzięki nim dziecko zdobywa nowe umiejętności ruchowe. Z kolei na lekcjach wychowania fizycznego rozwija się u niego siłę, szybkość, wytrzymałość, kształci nawyki utrzymywania właściwej postawy ciała.

Wychowanie fizyczne odgrywa niebagatelną rolę, albowiem wpływa ono w znacznym stopniu na budowanie i kształtowanie umiejętności w zakresie koordynacji wzrokowo-ruchowej. Nadto rozwija pamięć ruchową, wyrabia poczucie równowagi. Z kolei do podstawowych funkcji wychowania fizycznego w zakresie rewalidacji można zaliczyć wyrabianie u dzieci nawyków o charakterze higieniczno-zdrowotnym, co pomaga wdrożyć dziecko do współżycia społecznego, rodzinnego i rówieśniczego. Wychowanie fizyczne, polegające na nauce poruszania się w terenie, grach i zabawach na powietrzu, pozwala uodpornić organizm dziecka oraz wdrożyć je do czynnego wypoczynku. Należy podkreślić, że czynne branie udziału dzieci słabowidzących w lekcjach wychowania fizycznego, zwłaszcza zaś w gimnastyce korekcyjno-kompensacyjnej, jest o tyle istotne, że ponad połowa z nich posiada stwierdzone zaawansowane wady postawy, przede wszystkim: płaskostopie, skoliozę, hiperkifozę, kifoskoliozę i hiperlordozę, często także zdarzają się przykurcze mięśni ud oraz podudzi⁷⁰.

Stanięcie przed koniecznością prowadzenia zajęć, w których uczestniczą uczniowie słabowidzący, stanowi dla nauczyciela swego rodzaju wyzwanie, któremu wcześniej nie

⁷⁰ Sikorska A., *Orientacja przestrzenna i wychowanie fizyczne* [w:] Jakubowski S. (red.), *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabo widzącymi*, Warszawa 2001, ii3.ap.siedlce.pl/.../Jakubowski%20i%20inni%20Poradnik%20dydaktyczny.rtf [data dostępu: 15.10.2010], s. 279.

musiał sprostać. W pracy z dziećmi posiadającymi dysfunkcję wzroku należy przyjąć pewną metodę postępowania. Przede wszystkim ważne jest, aby pedagog, który po raz pierwszy zetknął się w dzieckiem niewidomym lub słabowidzącym, dowiedział się możliwie jak najwięcej na temat:

- dysfunkcji ucznia;
- posiadanych przez osoby z uszkodzonym wzrokiem możliwości psychofizycznych;
- uwarunkowań prawnych dotyczących ucznia niedowidzącego w dobie reformy systemu edukacji;
- warunków domowych ucznia⁷¹.

Do najczęściej występujących u dzieci schorzeń obejmujących narząd wzroku zalicza się:

- wady refrakcji,
- zeza,
- zaćmę,
- jaskrę wrodzoną,
- nowotwory⁷².

Żadne z wymienionych schorzeń nie dyskwalifikuje ucznia pod względem możliwości podejmowania aktywności fizycznej, bowiem młodzież z osłabionym widzeniem nie tylko może, ale również powinna uczestniczyć w jej przeróżnych rodzajach, z tego względu, iż jest to dla dzieci niedowidzących jeden ze sposobów na polepszenie ukrwienia oka⁷³.

Nauczyciel wychowania fizycznego musi pamiętać o podstawowej rzeczy, mianowicie nim rozpocznie lekcję, powinien wprowadzić zajęcia z orientacji przestrzennej, które u uczniów słabowidzących mają znaczny wpływ na wzbogacenie ich sfery poznawczej ucznia. Dzięki temu uczniowie odczuwają satysfakcję, kiedy uda im się pokonać własną słabość i niedoskonałość, co przy okazji podnosi poziom ich samooceny. Do ćwiczeń wspomagających orientację przestrzenną dzieci niedowidzących można zaliczyć te najprostsze, polegające na przykład na chodzeniu wszystkich uczniów wzdłuż ściany bądź na wchodzeniu wszystkich do koła⁷⁴.

⁷¹ Piechna A., *Dziecko słabowidzące w szkole masowej. Poradnik dla nauczyciela*, , www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op... [data dostępu: 15.10 .2010], s. 2.

⁷² Ibidem.

⁷³ Krawczyk A., *Uczeń niepełnosprawny w szkole. Zwolnienia z zajęć wychowania fizycznego dzieci i młodzieży słabowidzącej – pomocne czy szkodliwe działanie dorosłych?*, www.adaptacje.uw.edu.pl/publikacje/edukacja/4_2_uczen_niep_w_szkole.html [data dostępu: 15.10 .2010], s.2.

⁷⁴ Marczyk A., *Praca nauczyciela wychowania fizycznego z uczniem z dysfunkcją narządu słuchu lub wzroku w oparciu o doświadczenia nauczycieli ZSO nr 6 w Gorzowie Wlkp.*, <http://nauczyciel.szm.com/wychowaniefizyczne/Marczykpraca.htm> [data dostępu: 15.10 .2010], s. 7.

Dla nauczyciela wychowania fizycznego ważną kwestią pozostaje sprawa indywidualizacji pracy z uczniem słabowidzącym. Mając na względzie fakt, że aktywność fizyczna posiada ogromną wartość rewalidacyjną, nauczyciel musi dobrać ćwiczenia tak, aby w żadnym razie nie nastąpiło pogorszenie stanu zdrowia ucznia. W związku z tym bezwzględnie zakazane jest wdrażanie ćwiczeń:

- powodujących nagłe zmiany ciśnienia oraz napięcia szyi;
- takich, podczas wykonywania których głowa znajduje się nisko;
- siłowych;
- przewrotów;
- skłonów w przód i w tył;
- podskoków;
- stawania na głowie⁷⁵.

Ważna jest również metodologia nauczania dziecka słabowidzącego nowego ćwiczenia. Istnieje schemat postępowania, mający ułatwić uczniowi opanowanie nowego układu ruchowego bądź ćwiczenia. Po pierwsze, nauczyciel musi nazwać ćwiczenie i wyjaśnić podopiecznemu, czemu ma ono służyć. W drugim kroku demonstruje je wraz z równoczesnym słownym objaśnieniem. Na trzeci krok składa się próba wykonania ćwiczenia przez ucznia z pomocą nauczyciela. Następnie uczeń wykonuje nowe ćwiczenie samodzielnie, choć oczywiście pod kontrolą pedagoga. Ostatni etap polega na doskonaleniu opanowanego uprzednio ćwiczenia poprzez jego wielokrotne powtarzanie⁷⁶.

6.5. Praca z uczniem posiadającym dysfunkcje w obrębie narządu słuchu

Metoda postępowania z uczniem posiadającym wadę słuchu jest prawie analogiczna do tej, którą stosuje się w przypadku dzieci słabowidzących. Tak więc nauczyciel, który po raz pierwszy w swoim życiu zawodowym spotyka się z uczniem posiadającym dysfunkcję słuchową, musi zapoznać się z diagnozą oraz wszelkimi zaleceniami lekarskimi, które zobowiązany jest bezwzględnie respektować. Nadto konieczne jest ustalenie, czy uczeń może brać udział w lekcjach wychowania fizycznego z aparatem słuchowym.

⁷⁵ Piechna A., op.cit., s. 14.

⁷⁶ Ibidem.

Przed przystąpieniem do pracy z uczniem słabosłyszącym nauczyciel musi mieć świadomość tego, z czym dzieci niedosłyszące mają największe problemy. Jako że słuch jest podstawowym narządem dającym sposobność komunikowania się, dysfunkcje w jego obrębie utrudniają bądź uniemożliwiają:

- lokalizację dźwięku;
- zróżnicowanie dźwięku pod względem tonu, ilości i jakości;
- rozgraniczanie dźwięków mowy, a więc analizę głosek i słowną syntezę;
- orientację w terenie;
- komunikowanie się z otoczeniem;
- zastosowanie odpowiednich form gramatycznych⁷⁷.

W związku z tym, że słabe słyszenie zakłóca sprawne komunikowanie się dziecka z otoczeniem, nauczyciel musi zastosować odpowiednie, a więc indywidualizujące formy kontaktowania się z uczniem, jak również indywidualizację procesu nauczania. Pośród metod komunikowania się z dzieckiem posiadającym dysfunkcję w obrębie słuchu wyróżnia się cztery podstawowe:

- metodę audytywno-werbalną, zwaną ustną,
- daktylografię,
- fonogestykę,
- język migowy.

Aby uczeń słabosłyszący chętnie uczestniczył w lekcjach wychowania fizycznego, nauczyciel musi przyjąć do wiadomości dwie obowiązujące zasady. Po pierwsze, nie powinien używać gwizdka, jak i wszelkich innych akustycznych form mających na celu porozumiewanie się z uczniem, ponieważ uczeń bardzo słabo słyszy gwizdek lub też nie słyszy go wcale. Po drugie, aby komunikacja z uczniem przynosiła spodziewane rezultaty, nauczyciel nie może stać od ucznia w odległości większej niż 150 cm. Nadto musi być zwrócony do ucznia całą twarzą, tak aby była dla niego dobrze widoczna⁷⁸.

Jak już wspomniano, w pracy z uczniem niedosłyszącym należy stosować indywidualizację nauczania, połączoną z zasadą systematyczności oraz stopniowania trudności. Z kolei spośród metod nauczania najszersze zastosowanie, poza metodami aktywizującymi oraz poszukującymi, będą miały:

- naśladowcza,

⁷⁷ Marczyk A., op.cit., s. 1–2.

⁷⁸ Marczyk A., op.cit., s. 3.

- ścisła,
- bezpośredniej celowości ruchu,
- pokazowa polegająca na dokładnym, właściwym wyjaśnieniu⁷⁹.

6.6. Praca z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu lekkim

Jako że aktywność fizyczna stanowi jeden z filarów prawidłowego rozwoju człowieka oraz jego socjalizacji, jest ona również wskazana i jak najbardziej zalecana u osób upośledzonych umysłowo. O metodach i celach pracy z uczniami dotkniętymi tego rodzaju dysfunkcją decyduje stopień upośledzenia. W niniejszym programie zagadnienie pracy z uczniami niepełnosprawnymi intelektualnie zostanie ograniczone jedynie do upośledzenia w stopniu lekkim, ponieważ tylko takich uczniów student może spotkać podczas odbywania obowiązkowej praktyki pedagogicznej, w innym bowiem przypadku należałoby brać pod uwagę studentów ze specjalizacją w zakresie oligofrenopedagogiki, przygotowującą wyłącznie do pracy z młodzieżą upośledzoną umysłowo.

Według danych statystycznych dotyczących krajów cywilizowanych, upośledzeniem umysłowym dotkniętych jest około 3% ogółu populacji. Badania przeprowadzone na przestrzeni pierwszej połowy lat dziewięćdziesiątych wskazują, że w Polsce żyło około 470 tysięcy ludzi z dysfunkcjami w obrębie intelektu, z czego 270 tysięcy stanowiły dzieci. Obecnie liczbę upośledzonych umysłowo szacuje się w Polsce na ponad milion, przy czym są to ludzie o różnym stopniu upośledzenia. Osoby niepełnosprawne intelektualnie w stopniu lekkim stanowią zdecydowanie najbardziej liczną grupę populacyjną wśród wszystkich rodzajów odchylenia od normy intelektualnej⁸⁰.

Szkoła zajmuje jedno z czołowych miejsc, poza rodziną, przedszkolem i organizacjami młodzieżowymi, które odgrywają znaczącą rolę w procesie rehabilitacji i wdrażania do życia społecznego dziecka upośledzonego umysłowo. To właśnie do jej zadań należy zapewnienie uczniowi możliwości rozwoju aktywności ruchowej powiązane z rozwijaniem kondycji fizycznej oraz przygotowanie do zawodu. Cele, jakie wyznacza sobie

⁷⁹ Podaję za: *ibidem*, s. 4.

⁸⁰ *Rewalidacyjne funkcje wychowania fizycznego dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim*, www.zsp4zamosc.edu.pl/nowa/images/.../wf/niepelnosprawni.doc [data dostępu: 15.10.2010], s. 1–2.

w pracy z uczniem upośledzonym umysłowo w stopniu lekkim nauczyciel wychowania fizycznego, obejmują przede wszystkim takie aspekty jak:

- konieczność wzmacniania ogólnej dynamiki organizmu przez dążenie do podnoszenia granic wydolności;
- udoskonalanie podstawowych cech motorycznych, głównie siły, szybkości, zwinności, wytrzymałości;
- kształtowanie połączone z doskonaleniem ruchowych nawyków, które będą ułatwiać uczniom upośledzonym postępowanie ruchowe w zależności od okoliczności życiowych związanych z aktywnością człowieka⁸¹.

Nauczyciel wychowania fizycznego podczas pracy z dzieckiem upośledzonym umysłowo nie tylko musi wdrażać zasadę indywidualizacji nauczania, ale również pamiętać o stosowaniu innych zasad, w tym:

- pogłębłości – zbudowanej na założeniu, że bezpośrednie poznanie rzeczywistości uwarunkowane jest obserwacją, pomiarem i czynnościami praktycznymi. W przypadku zastosowania tej metody kieruje się działalnością poznawczą ucznia dzięki dostarczaniu mu adekwatnych wskazówek oraz zwracaniu jego uwagi na istotne cechy konkretnych przedmiotów;
- systematyczności – której podstawę stanowi uprzednie określenie poziomu wyjściowych umiejętności i wiedzy ucznia, a następnie nawiązywanie do nich. Jej celem jest wdrażanie uczniów do samodzielnej, regularnej pracy;
- świadomości i aktywności – zasadzająca się na rozpoznaniu przez nauczyciela indywidualnych zainteresowań uczniów, stawianiu ich w sytuacjach wymagających dostrzegania i wyjaśniania rozbieżności pomiędzy rzeczywistością a posiadaną przez nich wiedzą;
- trwałości wyników nauczania – zakładającej konieczność ukierunkowania nowego materiału na zainteresowania uczniów oraz pozytywnym wzmocnieniu pobudzającym motywację dzieci do zdobywania nowej wiedzy i nowych, niezbędnych w dalszym życiu umiejętności;
- stopniowania trudności – zwanej zasadą przystępności w nauczaniu – według jej założeń punktem wyjścia w nauczaniu jest to, co dla ucznia bliskie, znane i łatwe, przy równoczesnym uwzględnieniu różnic w tempie pracy uczniów

⁸¹ Ibidem, s. 2–3.

oraz stopniu zaawansowania na płaszczyźnie przyswajania nowej wiedzy i umiejętności.

Wziąwszy pod uwagę wszelkie użytkowe formy ruchu, ważne jest, aby dzieci z upośledzeniem umysłowym przyswoiły umiejętności podstawowe, tak elementarne jak np. jazda na rowerze. Poza tym dzięki wychowaniu fizycznemu w uczniach z dysfunkcją intelektualną rozwijają się podstawowe cechy związane z motoryką, kształtowaniem prawidłowej postawy. Z kolei u dzieci starszych wychowanie fizyczne powinno być ukierunkowane na kształcenie umiejętności i sprawności, które będą przydatne w pracy zawodowej⁸².

Do dyscyplin sportu najczęściej uprawianych przez osoby upośledzone umysłowo w stopniu lekkim zalicza się:

- gry zespołowe,
- lekkoatletykę,
- pływanie,
- narciarstwo.

W przypadku uczniów z umiarkowanym stopniem upośledzenia umysłowego największy nacisk w przypadku lekcji wychowania fizycznego należy położyć na gry i zabawy ruchowe charakteryzujące się różnym poziomem trudności, wycieczki dydaktyczne, naukę pływania i sportów zimowych, w tym narciarstwa, łyżwiarstwa oraz saneczkarstwa, udział w obozach rehabilitacyjnych.

Stopień upośledzenia umysłowego nie może stanowić podstawy do zaniechania przez ucznia aktywności fizycznej, nie tylko dlatego że stanowi ona jeden z czynników prozdrowotnej postawy. Lekcje wychowania fizycznego są dla uczniów z umiarkowanym upośledzeniem umysłowym nie tylko szansą na ich usprawnienie, ale przede wszystkim sposobem na rozwijanie samodzielności przyczyniającej się do ich personalizacji i socjalizacji, co z kolei umożliwia wyposażenie ich w umiejętności pozwalające uczestniczyć w życiu społecznym.

⁸² Ibidem, s. 6.

6.7. Praca z dziewczętami

Kiedy porusza się temat konieczności indywidualizacji w nauczaniu wychowania fizycznego, nie sposób pominąć ważnego zagadnienia, jakim jest specyfika wychowania fizycznego dziewcząt. Na stałe w świadomości społecznej utrwaliło się przekonanie, że dziewczęta nie lubią lekcji wychowania fizycznego. Prawda przedstawia się w sposób nieco bardziej skomplikowany. Lekcje WF są okazją do rozładowania napięcia emocjonalnego, pozbycia się stresu, który również, a może nawet w większym stopniu towarzyszy dziewczętom niż chłopcom. Jednak w przypadku, kiedy nauczyciel nie wprowadzi metody indywidualizowania, w związku z czym dziewczęta będą zmuszone do wykonywania tych samych ćwiczeń, które wykonują chłopcy, nigdy nie będą chętnie uczestniczyć w lekcjach wychowania fizycznego, a z całą pewnością ich nie polubią. Dziewczęta zaczynają zwykle przejawiać negatywny stosunek do lekcji wychowania fizycznego głównie na etapie II i III klasy gimnazjum, a więc w momencie, kiedy dojrzewają biologicznie. Wraz z nastaniem okresu dojrzewania zmieniają się ich upodobania i zainteresowania. Rewolucyjna zmiana dotyczy również ich fizyczności, zmianie ulegają proporcje ciała, notuje się jego duży przyrost, zwiększa się grubość tkanki tłuszczowej. Dziewczęta pod względem psychicznym, jak i fizycznym stają się młodymi kobietami, z czego nauczyciele często nie zdają sobie sprawy; jest to pierwszym krokiem na drodze do konfliktu w relacjach uczennic z nauczycielem wychowania fizycznego⁸³.

Celem zachęcenia dziewcząt do aktywnego uczestniczenia w lekcjach wychowania fizycznego nauczyciel powinien przede wszystkim zapoznać się z charakterystycznymi dla tej płci wchodzącej w okres dorastania i dojrzewania, cechami – tak fizycznymi, jak i psychicznymi, a także dobrać ćwiczenia adekwatne do stanu organizmu swoich uczennic. Wskazane jest więc przede wszystkim ograniczenie ćwiczeń siłowych, których celem jest kształtowanie poszczególnych elementów ciała, na rzecz ćwiczeń równomiernie rozwijających wszystkie mięśnie. Nie powinno się również wprowadzać ćwiczeń, które wymagają zbyt dużego wysiłku, zaś ze szczególną ostrożnością należy stosować

⁸³ Gilecki J., Kaniuch A., *Specyfika wychowania fizycznego dziewcząt*, <http://pszs.przeworsk.w.interia.pl/Forum/AK.htm> [data dostępu: 15.10.2010], s. 10; por. Staszewski S., *Przedmiot: wychowanie fizyczne. Specyfika metodyczna z wychowania fizycznego dziewcząt*, Łowicz 2004, www.szkola.net/.../download.php?...Specyfika...wychowania+fizycznego... [data dostępu: 15.10.2010].

ćwiczenia podwyższające ciśnienie w jamie brzusznej: skłony napięte oraz podnoszenie i przenoszenie ciężarów.

Wraz z momentem osiągnięcia przez dziewczęta dojrzałości płciowej następuje zmiana w ich stosunku do uczestniczenia w lekcjach wychowania fizycznego. Dziewczęta zdrowe i prawidłowo rozwinięte, które podczas menstruacji czują się dobrze, nie muszą wprowadzać kilkudniowej przerwy w wykonywaniu ćwiczeń fizycznych, ale ich natężenie musi zostać zmniejszone. Dziewczęta podczas miesiączki powinny zrezygnować z ćwiczeń mięśni brzucha, nie są również wskazane ćwiczenia powiązane ze zrywami i wstrząsami. W tym okresie wychowanie fizyczne u dziewcząt powinno być traktowane jako swego rodzaju przedsięwzięcie o charakterze higieniczno-zdrowotnym.

Jak wynika z tego, co napisano w zagadnieniach 7.–7.7., konieczność zastosowania indywidualizacji w procesie nauczania wychowania fizycznego wydaje się być poza wszelką dyskusją, jako że jest to metoda przynosząca uczniom wyłącznie korzyści, a przecież chodzi przede wszystkim o dobro i zadowolenie młodzieży w nauczaniu. Jednak, jak się okazuje, dla niektórych nauczycieli pożytek płynący z tej metody nie jest dość jasny i nie są oni do niej przekonani, bądź też zwyczajnie nie chce im się pisać planów dydaktycznych uwzględniających indywidualizację. Jak można przeczytać w raporcie Najwyższej Izby Kontroli, aż w 45% skontrolowanych szkół odkryto liczne niespójności w zakresie opracowywanych przez nauczycieli planów dydaktycznych. Okazało się bowiem, że nader często odnotowuje się zjawisko niedostosowania treści nauczania do indywidualnych możliwości i potrzeb uczniów, zwłaszcza zaś uczniów z dysfunkcjami⁸⁴.

Indywidualizacja nauczania pomaga w zwalczaniu stereotypów oraz dyskryminacji. Wielokrotnie zdarza się, że uczniowie słabi, otyli czy niepełnosprawni poddawani są różnym formom wykluczenia. Niepełnosprawność, jak również wszelka inna odmienność, taka jak na przykład otyłość, niejednokrotnie spotyka się z agresją ze strony społeczeństwa, ale nie jest to jedyna forma dyskryminacji, bowiem nader często zdarza się, że potrzeby osób niepełnosprawnych są ignorowane. Zadaniem nauczyciela wychowania fizycznego jest właśnie, poprzez wprowadzenie procesu indywidualizacji nauczania, wyrównanie szans wszystkich uczniów, jeśli chodzi o osiągnięcie satysfakcjonujących wyników w zakresie aktywności fizycznej, niezależnie od posiadanych przez nich dysfunkcji.

⁸⁴ *Informacja o wynikach kontroli...*, s. 31.

7. Przedmiotowy system oceniania

Wychowanie fizyczne jest obowiązkowym przedmiotem nauczania w każdym typie szkół, dlatego też, jak każdy przedmiot będący istotnym ogniwem procesu dydaktycznego, podlega ocenie. Jednakże zaznaczyć trzeba, iż system oceniania wychowania fizycznego jest nieco odmienny, niż ma to miejsce w przypadku przedmiotów takich jak historia, biologia czy język polski. Na całokształt procesów związanych z wychowaniem fizycznym składają cztery konstytutywne etapy związane z kontrolą i oceną. Etap pierwszy polega na określeniu poziomu fizycznego rozwoju, sprawności fizycznej, stanu zdrowia, wiadomości, umiejętności i zachowań, przy uwzględnieniu warunków, w których wychowuje się uczeń, w ich aspekcie wychowawczym oraz środowiskowo-rodzinnym. W tym celu należy przeprowadzić czynności diagnostyczne, których wynik stanowią oceny wyjściowe. Drugi etap koncentruje się na skrupulatnym i systematycznym ocenianiu i kontrolowaniu postępów uczniów podczas trwania semestru i roku szkolnego (oceny okresowe). Kolejny etap to konieczność poddania analizie zakładanego i osiągniętego celu, a więc etap wystawiania oceny końcowej, czyli semestralnej bądź rocznej. Etap ostatni, czwarty, polega przede wszystkim na planowaniu, zwanym programowaniem, osiągnięć uczniów i ich doskonalenia⁸⁵. Nauczyciel wychowania fizycznego mający ocenić ucznia musi wziąć pod uwagę przede wszystkim poziom jego umiejętności, sprawności fizycznej, a także postęp, jakiego uczeń w tej materii dokonał – chodzi tu przede wszystkim o jego zdolności w zakresie koordynacji, kondycji, motoryki, techniki, taktyki, organizacji, rekreacji. Ważnym elementem składowym oceny jest również postawa ucznia podczas lekcji, a więc jego zachowanie oraz aktywność tak na lekcjach, jak i podczas zajęć fakultatywnych. W żadnym razie kluczowego znaczenia dla oceny nie może mieć poziom sprawności fizycznej ucznia. Oczywiście jest ona ważna, niemniej jednak nie może decydować o nocie końcowej. Według założeń nowej podstawy programowej najważniejszą składową ocenę z wychowania fizycznego jest przede wszystkim postawa ucznia względem przedmiotu, aktywne uczestniczenie w nim oraz zdrowy styl życia związany z promowaniem i przestrzeganiem zasad składających się na postawę prozdrowotną. Za fundament ewaluacji osiągnięć ucznia w zakresie wychowania fizycznego należy uznać obserwację jego pracy i wykonywanych zadań. Ocena z tego przedmiotu, będąca ilustracją procesu ewaluacji, uwzględnia przede wszystkim indywidualne możliwości

⁸⁵ *Kryteria oceny szkolnej z wychowania fizycznego*, <http://www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch03s02.html> [data dostępu: 18.10.2010].

i predyspozycje uczniów w odniesieniu do chęci, postępu, postawy oraz rezultatu końcowego⁸⁶. Uczniów można oceniać na dwa sposoby: poprzez noty w skali 2–6 (nie stawia się oceny niedostatecznej z wychowania fizycznego) oraz przy użyciu punktowego systemu prowadzonego równoległe z tradycyjną metodą oceniania uczniów. System punktowy polega na zdobywaniu przez uczniów podczas semestru i roku szkolnego określonej liczby punktów, których górna granica może wynosić, w zależności od ustaleń poczynionych przez nauczyciela, np. 100 lub 200. Przelicznik procentowy, którego widełki również ustala nauczyciel, pozwala na przyznanie uczniowi określonej w regulaminie tego systemu oceny.

Oczywiście konkretne wymagania związane z konkretną oceną, do jakiej uczeń aspiruje, ustalane są przez każdą szkołę indywidualnie i zostają zawarte w wewnątrzszkolnym systemie oceniania. Zawsze jednak, zupełnie niezależnie od konkretnych wymagań, jakie stawiane są przed uczniem, jak i niezależnie od przyjętego systemu oceniania, należy pamiętać, że ocena z wychowania fizycznego ma przede wszystkim działać na uczniów mobilizująco i wychowawczo, wyzwalając w nich chęć do zdrowej, opartej na jasnych zasadach, rywalizacji.

Ważnym zagadnieniem związanym z systemem oceniania uczniów na zajęciach wychowania fizycznego jest wystawianie oceny uczniom wykazującym trudności edukacyjne w tej konkretnej dziedzinie. W przypadku takich dzieci konieczne jest obniżenie poziomu wymagań oraz dostosowanie ich do indywidualnych możliwości ucznia. Podczas oceniania należy wziąć pod uwagę fakt istnienia trzech grup dzieci, które przejawiają deficyty będące przesłanką do obniżenia poziomu wymagań⁸⁷.

Pierwszą grupę stanowią dzieci nadpobudliwe, a więc krzykliwe, rozbiegane, które będąc w ciągłym ruchu, mają poważne trudności z zapamiętywaniem choćby najprostszych nawet ćwiczeń, ich kolejności oraz elementów składowych tychże. Dzieci takie nie reagują również na polecenia i uwagi nauczyciela. Pomimo dysfunkcji prezentują wysoki poziom kondycyjny w zakresie szybkości, wytrzymałości i siły, natomiast w znacznym stopniu odbiegają od swoich rówieśników w zakresie koordynacji ruchowej przejawiającej się np. w rytmie niezbędnym do wykonywania niektórych ćwiczeń. Każdy nauczyciel pracujący z takimi dziećmi zobligowany jest pamiętać o sprawach podstawowych, takich jak:

- konieczność posługiwania się prostymi, a zarazem krótkimi poleceniami;
- obowiązek rozbijania trudniejszych ćwiczeń i zadań na części składowe;

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Czapko K., *Ocenianie uczniów z wychowania fizycznego z trudnościami edukacyjnymi*, www.profesor.pl/mat/n13/pokaz_material_tmp.php?plik=n13/n13_k_czapko_050528_1.php&id_m=15387 [data dostępu: 18.10.2010].

- przeplatanie ćwiczeń zabawami;
- udzielanie: pochwał bezwarunkowych w swoim charakterze, a także krótkich, ale jasnych w swoim przesłaniu, nagan⁸⁸;
- przedstawieniu uczniom jasnych, prostych i konkretnych reguł, jakie muszą sobie przyswoić;
- konieczność ćwiczenia uczniów stwarzających największe trudności tuż obok nauczyciela.

Drugą grupę uczniów z trudnościami edukacyjnymi, wymagającą zmodyfikowanego, a więc zindywidualizowanego systemu wymagań i oceniania, stanowią dyslektycy, u których najczęściej występują zaburzenia o charakterze przestrzennym. U dzieci z tego rodzaju trudnościami obserwuje się przede wszystkim słabe rozpoznawanie kierunku ruchu w połączeniu z wolniejszym postrzeganiem sytuacji. U uczniów takich notuje się problemy z biegami i skokiem w dal. W znaczny sposób odbiegają oni od swoich rówieśników pod względem sprawności ruchowej. Uczniowie z dysleksją często sprawiają trudności wychowawcze wyrastające z zaburzeń o charakterze emocjonalno-motywacyjnym. Należy to tłumaczyć głównie poczuciem niższej wartości oraz niechęcią do lekcji wychowania fizycznego, spowodowaną niedosytem, a nawet brakiem sukcesów na tym polu. W trakcie oceniania uczniów z tego rodzaju trudnościami nauczyciel musi brać pod uwagę:

- postępy, jakie uczniowie poczynili;
- psychofizyczne predyspozycje podopiecznych w połączeniu z ich możliwościami, dlatego należy oceniać wyłącznie efekty wykonanej pracy, a nie koncentrować się na popełnionych błędach;
- wysiłek, jaki uczniowie włożą w podnoszenie swojej sprawności fizycznej;
- stopień wywiązywania się z powierzanych im, a także podejmowanych przez nich samych zadań i wyzwań, w połączeniu z sumiennością i aktywnością na zajęciach⁸⁹.

Trzecią grupę uczniów wymagającą indywidualnego podejścia w kwestii oceniania stanowią uczniowie otyli, a więc posiadający obniżoną sprawność fizyczną, którzy źle funkcjonują na lekcjach WF. Dzieci o ponadnormatywnej masie ciała znacznie różnią się od swoich rówieśników, niemających tego problemu, pod względem wydolności i sprawności fizycznej, które prezentują się na poziomie bardzo niskim. To z kolei jest przyczyną ich kompleksów, którym nauczyciel musi zdecydowanie przeciwdziałać, dostosowując ćwiczenia

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

i zadania ruchowe do ich możliwości. Nauczyciel wychowania fizycznego oceniający ucznia otyłego powinien na wstępie podkreślić i pochwalić jego możliwości, co zdecydowanie dowartościuje go w oczach grupy, a także w oczach jego samego. Ocena ma podkreślać głównie sukcesy ucznia, zamiast koncentrować się na jego porażkach i niepowodzeniach, przez co zachęci go do dalszej, jeszcze bardziej wyťažonej, ale podejmowanej z przyjemnością, pracy⁹⁰.

Jak wynika z tego, co napisano powyżej, umiejętność właściwego oceniania osiągnięć uczniów jest kompetencją trudną, ale stanowi niezwykle istotny element procesu dydaktycznego, bowiem może zachęcić lub zniechęcić ucznia do zajęć wychowania fizycznego. Nadto niemiernodajny sposób oceniania nie odzwierciedla w pełni umiejętności i postępów ucznia, co może wywrzeć negatywny wpływ na jego chęci i zapał do rozwijania siebie oraz własnych umiejętności. Poza tym brak jasno sprecyzowanych kryteriów oceniania pozostaje w sprzeczności z prawnymi uregulowaniami. Pracownicy Najwyższej Izby Kontroli negatywnie ocenili metody i sposoby dotyczące oceniania postępów i osiągnięć uczniów w zakresie wychowania fizycznego. Skontrolowanym placówkom oświatowym zarzucono między innymi brak jednoznacznego określenia wymagań edukacyjnych, co ma znacząco negatywny wpływ na ocenianie osiągnięć uczniów w sposób obiektywny. To zaś stanowi czynnik zniechęcający uczniów do brania czynnego udziału w zajęciach wychowania fizycznego. W 59% placówek oświatowych skontrolowanych przez NIK wewnątrzszkolny system oceniania przybrał formę zbyt ogólną, w wyniku czego kryteria wystawiania ocen były niemierzalne i niewymierne, co pozostaje w jawnej sprzeczności z przepisami rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej dotyczącego kryteriów klasyfikowania, oceniania i promowania uczniów. Wspomniane nieprawidłowości koncentrowały się głównie wokół: braku jasno sformułowanych wymagań edukacyjnych stanowiących podstawę uzyskania ocen klasyfikacyjnych, niewłaściwego ukierunkowania systemu oceniania na precyzyjne określenie poziomu i postępów, jakich dokonał uczeń, luk w określaniu zasad związanych z klasyfikowaniem i promowaniem uczniów, wyrażających się w niewskazaniu uczniom z dysfunkcjami poziomu wkładu pracy, który pozwoliłby im na otrzymanie wyższej noty, z oceną celującą włącznie⁹¹.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Ibidem, s.39–40.

8. Konieczność wdrożenia studentów do tworzenia autorskich programów nauczania wychowania fizycznego

Na etapie kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego należy wpoić im umiejętności związane z tworzeniem własnych programów autorskich w zakresie nauczania tego przedmiotu.

Systematycznie wprowadzana reforma edukacji dąży do decentralizacji, co znajduje bezpośrednie przełożenie na umożliwienie nauczycielom tworzenia autorskich programów nauczania. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2009 r., Nr 89, poz. 730)⁹², każdy nauczyciel ma możliwość przedstawienia i zaproponowania autorskiego programu nauczania w zakresie wychowania fizycznego, przy czym może to być projekt stworzony całkowicie samodzielnie lub we współpracy z innymi pedagogami.

Każdy tego rodzaju program musi zostać stworzony w oparciu o wytyczne zawarte w prawie oświatowym, obowiązującą podstawę programową dla danego przedmiotu, a także powinien być dostosowany do możliwości, jak i potrzeb konkretnej szkoły⁹³. Głównym celem autorskiego programu nauczania jest wytyczenie dzieciom i młodzieży drogi umożliwiającej zdobywanie i rozwijanie kompetencji w zakresie praktyki, jak i teorii wychowania fizycznego. Tego rodzaju program pomaga nauczycielowi obiektywnie oceniać uczniów, ułatwiając tym samym ewaluację osiągnięć zarówno samych uczniów, jak i nauczycieli. Autorski program nauczania wychowania fizycznego, podobnie jak każdego innego przedmiotu, musi zawierać: treści pozostające w zgodzie z wytycznymi zamieszczonymi w podstawie programowej, szczegółowo ujęte cele w zakresie kształcenia i wychowania, sposoby osiągania założonych celów, przy równoczesnym uwzględnieniu indywidualizacji procesu nauczania, jak również warunków, w jakich będzie wprowadzany w życie, opis zakładanych osiągnięć uczniów, zarys kryteriów i metod oceniania postępów, jakich uczniowie dokonali.

⁹²Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2009 r.), <http://lex.pl/serwis/du/2009/0730.htm> [data dostępu: 10.11.2010].

⁹³Kurzak M., Milewska-Moneta L., *Konstruowanie programu nauczania z wychowania fizycznego*, www.twardagim.edu.pl/metodyk/dokumenty/.../09.../prezentacja.ppt [data dostępu: 10.11.2010].

W każdym autorskim programie nauczania powinny zostać uwzględnione wszystkie elementy składające się na proces dydaktyczno-wychowawczy, a więc:

- przedstawienie i uzmysłowienie celu, który najczęściej formułowany jest w oparciu o potrzeby, wiedzę i umiejętności;
- prognozę wraz z diagnozą – na prognozę składają się okoliczności i adekwatne do nich środki działania, z kolei diagnoza dotyczy pojedynczych osobników, środowiska lub grupy;
- planowanie – tożsame z koniecznością rozważenia doboru i kolejności działań;
- ocena – niezbędna dla rozpoznania wad programu oraz jego skuteczności⁹⁴.

Autorski program wychowania fizycznego należy budować w oparciu o konkretny szkielet konstrukcyjny, w którym bierze się pod uwagę konieczność zamieszczenia:

- tzw. metryczki programu;
- założeń teoretycznych;
- metod i sposobów osiągnięcia celów⁹⁵.

Dzięki tworzeniu autorskich programów nauczania pedagog niejako przeorganizowuje proces dydaktyczny, znacznie bowiem przesuwa akcenty, dzięki którym nauczanie przestaje mieć charakter autorytarny, a staje się podmiotowe, co pozwala na wyzwalanie w dzieciach i młodzieży ich naturalnego, twórczego potencjału oraz rozwijanie ich predyspozycji i zainteresowań.

W związku z tym, co napisano powyżej, można do programu obowiązkowych praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego włączyć wymóg stworzenia zarysu takiego programu dla konkretnej grupy wiekowej i konkretnego etapu edukacji. Projekt taki tworzony byłby w oparciu o praktyczną i teoretyczną wiedzę studenta, oceniałby go zaś nauczyciel-opiekun. Nota, jaką student uzyskałby za napisany przez siebie projekt autorskiego programu, byłaby brana pod uwagę przy końcowej ocenie praktyki pedagogicznej. Tworzenie autorskich programów nauczania nie tylko przeorganizowuje proces dydaktyczny, ale również przygotowuje przyszłego nauczyciela do roli innowatora, co wydaje się zagadnieniem niezwykle ważnym, bowiem jak wskazują badania ankietowe przeprowadzone wśród nauczycieli-opiekunów praktyk, studenci po zakończeniu praktyki pedagogicznej w najmniejszym stopniu przygotowani są do tej właśnie roli (10,21%)⁹⁶.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Wnioski opracowane w oparciu o badania kwestionariuszowe przeprowadzone w ramach: *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*.

Zakończenie

Biorąc pod uwagę wszystkie omówione powyżej kwestie, poczynając od celu praktyk pedagogicznych, a skończywszy na umiejętności oceniania uczniów, należy zdać sobie sprawę z konieczności udoskonalenia systemu kształcenia przyszłych nauczycieli, tak wychowania fizycznego, jak i innych przedmiotów. Ważne jest, aby w systemie edukowania studentów zamierzających wykonywać w przyszłości zawód nauczyciela, żadne ogniwo nie okazało się słabe, czyli aby wszyscy zaangażowani w ten proces rzetelnie wywiązywali się ze swoich zadań i obowiązków. Praktyki pedagogiczne mają być ostatecznym, przed podjęciem pracy z młodzieżą, sprawdzianem umiejętności i wiedzy przyszłego nauczyciela. Dlatego tak ważne jest, aby praktyka pedagogiczna odbywała się zgodnie ze standardami, regulaminem i harmonogramem, aby nie stanowiła jedynie koniecznych do zaliczenia przez studenta zajęć traktowanych jak zło konieczne, co owocuje nieprzygotowaniem praktykanta oraz brakiem zaangażowania z jego strony. Każda z osób uczestniczących w realizowaniu praktyk pedagogicznych, od studenta po metodyka z ramienia uczelni, musi czynnie angażować się w to przedsięwzięcie.

Ważne jest, aby uczelnie kształciły nie tylko kompetentnych, zaangażowanych w wykonywanie swojego zawodu nauczycieli, ale również empatycznych ludzi potrafiących okazywać szacunek drugiemu człowiekowi niezależnie od jego inności i wpajających te umiejętności swoim uczniom.

I wreszcie, istotne jest, aby poprzez zaostrenie kryteriów naboru do zawodu nauczyciela uświadomić studentom, że nie każdy z nich jest predysponowany do bycia pedagogiem. Myśląc o tym zagadnieniu, należy mieć w pamięci dane Głównego Urzędu Statystycznego wskazujące, że w Polsce średnio na jednego nauczyciela szkoły podstawowej przypada 10,5 ucznia, co stanowi jeden z najniższych wskaźników, jeśli idzie o kraje należące do OECD, w których wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 16,4. Na przestrzeni lat 2000–2009 liczba uczniów we wszystkich typach szkół zmalała znacząco, bo aż o 25%, czyli o ponad półtora miliona, osiągając pułap 5,4 miliona. Jednakże proces ten nie znalazł odzwierciedlenia w równie gwałtownym spadku liczby zajmujących się dydaktyką nauczycieli, albowiem ich zbiorowość zmniejszyła się nieznacznie – zaledwie o 3%, z grupy o liczebności 431 tysięcy do 418 tysięcy. Tak niskiej liczbie uczniów przypadających na jednego nauczyciela w naszym kraju niestety nie towarzyszy wysoka jakość w dziedzinie

edukowania dzieci i młodzieży⁹⁷. Dane statystyczne pozwalają na wysnucie smutnego wniosku, że niektórzy nauczyciele wybierają ten zawód z braku lepszego pomysłu na własną karierę zawodową, a więc niejako pod przymusem podjęcia jakiegokolwiek pracy, w której na domiar złego nie spełniają się, przy czym nie jest to kwestia tylko niskich zarobków, ale braku tak predyspozycji zawodowych, jak i powołania. Należy więc może wprowadzić ostrzejsze kryteria naboru na studia oferujące specjalizację nauczycielską, bowiem sama ścieżka awansu zawodowego nauczyciela nie jest wystarczająca i nie pomaga w wyrugowaniu z tego zawodu ludzi kompletnie się do tego nienadających.

⁹⁷ <http://biznes.onet.pl/duzo-nauczycieli-w-polsce-ale-poziom-nauczania-nis,18493,3733856,3704468,231,1,news-detel> [data dostępu: 20.10.2010].

Bibliografia

- Antoszczyk G., *Wychowanie zdrowotne w przedszkolu i szkole – relacje*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 2.
- Bergier B., *Wychowanie fizyczne w edukacji zintegrowanej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3.
- Bęben H. i in., *Jak organizujemy międzyszkolny konkurs dla uczniów klas 1–3 pod hasłem „Zdrowo i bezpiecznie”*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2.
- Białek U., *Zachowania higieniczne związane z wysiłkiem fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2006, nr 5.
- Bielski J., *Metodyka wychowania fizycznego i zdrowotnego: podręcznik dla nauczycieli wychowania fizycznego i studentów studiów pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
- Bogdanowicz M., Kisiel B., Przysnaska M., *Metoda Weroniki Sherborne w terapii i wspomaganie rozwoju dziecka*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
- Bolach E., *Zespołowe gry sportowe jako sposób doskonalenia systemu kompensacyjnego inwalidów narządu wzroku*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 1994.
- Bronikowski M., *Kultura fizyczna dzisiaj a wymagania reformy* [w:] Bronikowski M. (red.), *Metodyka wychowania fizycznego w reformowanej szkole*, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2004.
- Bronikowski M. (red.), *Metodyka wychowania fizycznego w reformowanej szkole*, cz.2, Wydawnictwo eMPI2, Poznań 2005.
- Bronikowski M., *Niedostatki i potrzeby współczesnego wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 2.
- Bronikowski M., Muszkieta R., *Zabawy i gry ruchowe w szkolnym wychowaniu fizycznym*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2000.
- Brudnik M., *Szkolne i rodzinne uwarunkowania emocjonalnego stosunku dziewcząt i chłopców z klas VIII do lekcji wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1998, nr 3.
- Brudnik M., *Współpraca nauczyciela wf z rodzicami uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 10.

- Brzeziński W., *Wychowanie fizyczne specjalne*, cz.1, Skrypt Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990.
- Brzeziński W., *Wychowanie fizyczne specjalne. Cz.2, Rewalidacja dzieci i młodzieży upośledzonej umysłowo*, Skrypt Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990.
- Brych T., *Święto witaminek: konkurs prozdrowotny dla klas 1–3*, „Życie Szkoły” 2002, nr 1.
- Celej I., *Żywnienie w sporcie*, Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2008.
- Chmielewska D., *Doskonalenie pływania z wykorzystaniem gier i zabaw ruchowych w wodzie*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2009, nr 4.
- Chutkowska A., *Efektywność postępowania nauczycieli wychowania fizycznego w rozwijaniu różnych sfer zdrowia ucznia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 10.
- Czabański B., *Elementy dydaktyki ogólnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 1995.
- Derbich J., *Sprawność fizyczna a osiągnięcia w nauce uczniów klas I gimnazjum*, „Kultura Fizyczna” 2008, nr 1–2.
- Debrich J., Nowocień J., *Warsztaty pedagogiczne formą realizacji edukacji zdrowotnej w szkole*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 2.
- Dejko J., *Edukacja prozdrowotna w szkole – plan dydaktyczno-wychowawczy dla klas 1–3*, „Życie Szkoły” 1996, nr 10.
- Demel M., *O trzech wersjach teorii wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków 1990.
- Demel M., *Teoria wychowania fizycznego*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1986.
- Dolański W., *Czy istnieje zmysł przeszkód?*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1985.
- Drabik J., *Promocja aktywności fizycznej*, cz.3, Akademia Wychowania Fizycznego, Gdańsk 1997.
- Duchnowska A., *Szkoła pleców – szkołą zdrowia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3.
- Dudkiewicz K., *„Mowa ciała” przez taniec*, „Życie Szkoły” 2000, nr 6.
- Dziąsło J., Naglak Z., *Teoria sportowych gier zespołowych*, PWN, Warszawa 1983.

- Dziedzic J., *Kultura fizyczna osób niepełnosprawnych. Psychopedagogiczne i medyczne studium terminologiczne*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1996
- Ernst, K., *Fizyka sportu*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1992.
- Frołowicz T. (red.), *Wychowanie fizyczne w nowoczesnych systemach edukacyjnych. Ekspertyza na zlecenie Instytutu Sportu w Warszawie*, Gdańsk 2004.
- Gieras E., Krupiński L., Malinowski P., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum, cz.3*, MAC Edukacja, Kielce 2002.
- Gniazdowski A. (red.), *Zachowania zdrowotne*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 1990.
- Goliszek A., *Program edukacji prozdrowotnej dla klasy 3*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2002, nr 3.
- Goliszek A., *Program edukacji prozdrowotnej dla klasy 1*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 10.
- Grabowski H., *Co koniecznie trzeba wiedzieć o wychowaniu fizycznym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2000.
- Grabowski H., *Teoria fizycznej edukacji*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Grabowski H., *Teoria wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1994.
- Guskowska M., Rychta T., *Motywacja osiągnięć a sprawność fizyczna 15-letnich dziewcząt*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 2.
- Hełdak M., *Planujemy swój dzień, pamiętając o zdrowiu*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2.
- Ignar-Golinowska B., *Wychowanie zdrowotne – możliwości szkół*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1995, nr 2.
- Janikowska-Siatka M., Skrętowicz E., Szymańska E., *Zabawy i gry ruchowe na lekcjach wychowania fizycznego i festynach sportowo-rekreacyjnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Jarvis M., *Psychologia sportu*, przekł. Gajdzińska M., Gdańsk 2003.
- Jaworski Z., *O potrzebie przedmiotu wychowania zdrowotnego w systemie edukacji szkolnej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 2.
- Jethon Z., *Niska aktywność ruchowa a zdrowie* [w:] Karski J.B. (red.), *Promocja zdrowia*, Warszawa 1992.

- Jezierski R., *Strategia działania nauczyciela w w autonomii szkoły*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1992, nr 3.
- Juško E., Niziołek B., *Zachowania zdrowotne uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 5.
- Kamień D., Zima M., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum*, cz.1, MAC Edukacja, Kielce 2002.
- Kasperczyk T., *Wady postawy ciała. Diagnostyka i leczenie*, Firma Handlowo-Usługowa KASPER, Kraków 1998.
- Klepka T., *Edukacja prozdrowotna w szkole podstawowej: propozycja programowa*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 1.
- Klus-Stasińska D., Szczepska-Pustkowska M., *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Lekcje wychowania fizycznego w klasach IV–VI*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005.
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Lekcje wychowania fizycznego w klasach IV–VI*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005.
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Wybrane lekcje wychowania fizycznego w nauczaniu początkowym*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1998.
- Kołodziej M., Kołodziej J., *Wybrane zagadnienia wychowania fizycznego w nauczaniu początkowym*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 1996.
- Kołodziej M., Kołodziej J., Michno M., Polak E., *Lekcje wychowania fizycznego w gimnazjum: poradnik metodyczny*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2005.
- Kołło H., Mazur J., Małkowska A., *Ofiary przemocy rówieśniczej w szkole wśród młodzieży z nieprawidłową masą ciała* [w:] Mazur J. (red.), *Środowiskowe, społeczne, i behawioralne uwarunkowania urazów i przemocy wśród młodzieży szkolnej w Polsce i wybranych krajach*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2005.
- Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Kościelak R., *Funkcjonowanie psychospołeczne osób niepełnosprawnych umysłowo*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996.
- Kotusiewicz A., *Kształcenie nauczyciela a problemy współczesnej edukacji*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.

- Kowalska J.E., *Widowisko sportowe: fair play w edukacji do kulturalnego odbioru*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3.
- Kowolik P., *Skuteczność kształcenia pedagogicznego przez praktykę* [w:] Jopkiewicz A. (red.), *Edukacja i rozwój: jaka szkoła, jaki nauczyciel, jakie wychowanie?*, WSP, Kielce 1995.
- Kraszewska D., *Zdrowie ucznia w szkole podstawowej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 2.
- Krawański A., *Nauczyciel wf w procesie społecznej edukacji prozdrowotnej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1996, nr 2.
- Krawański A., *Spoleczna edukacja prozdrowotna w procesie szkolnego wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 1.
- Kruczyk B., *Przewodnik metodyczny dla nauczycieli wychowania fizycznego w gimnazjum*, cz.2, MAC Edukacja, Kielce 2002.
- Kubińska Z., *Zajęcia ruchowe dla klas 1–3*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3.
- Kubińska Z., Danielewicz J., *Metody aktywizujące jako sposób modelowania zachowań prozdrowotnych ucznia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 2.
- Kubińska Z., Bergier B., *Pojęcie i rozumienie zdrowia – lekcja wychowania zdrowotnego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 3.
- Kulmatycki L., *Promocja zdrowia w kulturze fizycznej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Wrocław 2003.
- Kwapiszowie J. i J., *Orientacja przestrzenna i poruszanie się niewidomych i słabowidzących. Poradnik metodyczny*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycieli: konteksty, kategorie, praktyki*, IBE, Warszawa 1997.
- Kwiatkowska H., Lewowicki T. (red.), *Źródła inspiracji współczesnej edukacji nauczycielskiej*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP, Warszawa 1997.
- Lachowicz L., *Metodyka wychowania fizycznego*, Akademia Wychowania Fizycznego, Gdańsk 1995.
- Lizis P., *Sprawność fizyczna osób upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 2.

- Łaska-Mierzejewska T., *Antropologia w sporcie i wychowaniu fizycznym*, Centralny Ośrodek Sportu, Warszawa 1999.
- Łoś-Rycharska E., Pedle K., *Analiza czynników kształtujących aktywność fizyczną dzieci i młodzieży*, „Pedagogika Polska” 2006, nr 2.
- Łuka W., *Jak polubić wf?*, „Głos Nauczycielski” 2008, nr 14.
- Majer A., Majer J., *Realizacja ścieżki prozdrowotnej w liceum profilowanym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2003, nr 8–9.
- Majewski T., *Poradnik metodyczny dla nauczycieli pracujących z dziećmi z uszkodzonym wzrokiem w systemie integracyjnym*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 1997.
- Marchewka A., *Wychowanie fizyczne specjalne*, Akademia Wychowania Fizycznego, Kraków 1999.
- Marek E., Więckowski R., *Edukacja wczesnoszkolna w kontekście reformy systemu szkolnego*, Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2000.
- Maszczak T., *Nauczyciel jako centralna postać w edukacji zdrowotnej uczniów*, „Wychowanie Fizyczne i zdrowotne” 2000, nr 1.
- Maszczak T., *Poziom rozwoju somatycznego i motorycznego dzieci upośledzonych umysłowo*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1991.
- Maszczak T., *Prozdrowotne aspekty szkolnej kultury fizycznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1996, nr 3.
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne i sport dzieci specjalnej troski*, Akademia Wychowania Fizycznego, Warszawa 1990.
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne i zdrowotne w edukacji*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2000, nr 2/3.
- Maszczak T., *Wychowanie fizyczne jako teren edukacji i integracji*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3.
- Michalska M., *Szkolna edukacja zdrowotna a narkotyki*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2001, nr 3.
- Muszkieta R., Bronikowski M., *Zabawy i gry ruchowe w kształceniu zintegrowanym*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Napierała M.P., *Zbiór zabaw i gier ruchowych*, Wydawnictwo Uczelniane AB, Bydgoszcz 2001.

- Nowak-Łojewska A., *Zintegrowane zadania w edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2004.
- Nowakowska K., *Wychowanie fizyczne w klasach 1–3: planowanie i realizacja*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1994.
- Oblacińska A., Jodkowska M. (red.), *Otyłość u polskich nastolatków. Epidemiologia, styl życia, samopoczucie*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2007.
- Oblacińska A., Jodkowska M., Tabak I., Ostrenga W., *Samoocena zdrowia i sprawności fizycznej polskich gimnazjalistów z nadwagą i otyłością* [w:] Jopkiewicz A. (red.), *Auksologia a promocja zdrowia*, t.4, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2007.
- Osiński W., *Antropomotoryka*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2000.
- Osiński W., *Koncepcja „Health-Related Fitness” jako teoretyczna podstawa dla działalności sportowej osób niepełnosprawnych* [w:] Kowalik S. (red.), *Sport dla osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne dla sportu*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1999.
- Ostrowska M., *Szkolna edukacja zdrowotna: szanse i zagrożenia*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3.
- Owczarek S., *Aktywność ruchowa w leczeniu otyłości* [w:] Oblacińska A., Weker H. (red.), *Profilaktyka otyłości u dzieci i młodzieży. Od urodzenia do dorosłości*, Wydawnictwo Help-Med., Kraków 2008.
- Owczarek S., *Aktywność ruchowa w profilaktyce i leczeniu otyłości* [w:] Oblacińska A., Tabak I. (red.), *Jak pomóc otyłemu nastolatkowi? Rola pielęgniarki szkolnej i nauczyciela wychowania fizycznego we wspieraniu młodzieży z nadwagą i otyłością*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2006.
- Owczarek S., *Atlas ćwiczeń korekcyjnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1998.
- Owczarek S., *Korekcja wad postawy: pływanie i ćwiczenia w wodzie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
- Ożdziński J., *Aktywność ruchowa jako element samorealizacji w cywilizacjach antycznych i orientalnych oraz w transmisji współczesnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 1995.
- Pająk I., *Teoretyczne podstawy edukacji zdrowotnej: stan i oczekiwania*, „Edukacja” 2001, nr 1.

- Pałucki A., *Kultura zdrowotna jako zadanie i wyzwanie edukacyjne*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1999, nr 3.
- Papiernik H., *Pomiar dydaktyczny z wychowania fizycznego – zagrożenie czy szansa?*, „Lider” 2005, nr 7–8.
- Parzelski D. (red.), *Psychologia w sporcie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
- Polechoński J., Zając-Gawlak I., *Wykorzystanie muzyki w sporcie*, „Kultura Fizyczna” 2008, nr 3–4.
- Praszek A., *Miejsce sportów walki w szkolnym wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 7.
- Pukowska B., *Wychowanie zdrowotne w szkole średniej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 1.
- Radoszewska J., *Z badań nad tożsamością osób otyłych*, „Nowiny Psychologiczne” 1994, nr 4.
- Rędzia K., *Bariery innowacji pedagogicznej*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3.
- Robacha J., *Zachowania prozdrowotne i własne zdrowie w autoocenie uczniów szkół państwowych i społecznych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1995, nr 1.
- Ruta E., Kępska W., *Kto mleko pije...*, „Życie Szkoły” 2004, nr 5.
- Sakłak W., *Odpowiedzialność nauczyciela w/w za rozwój i sprawność fizyczną wychowanków*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2008, nr 1.
- Sankowski T., *Wybrane psychologiczne aspekty aktywności sportowej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Poznań 2001.
- Sas-Nowosielski K., *Refleksje krytyczne nad wykorzystaniem rywalizacyjnych form aktywności w wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2002, nr 12.
- Sas-Nowosielski K., *Współczesne poglądy na temat determinantów aktywności ruchowej i ich implikacje pedagogiczne*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowie” 2003, nr 8/9.
- Sas-Nowosielski K., *Wychowanie do aktywności fizycznej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2003.
- Sielatycki M., *Edukacja na rzecz rozwoju zrównoważonego: scenariusz lekcji „Czy Twoja szkoła jest zdrowa?”*, „Geografia w Szkole” 1995, nr 5.
- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna: poradnik metodyczny, cz. I*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2003.

- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna: poradnik metodyczny*, cz. II, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2003.
- Sieniek C., *Gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna. Scenariusz lekcji gimnastyki korekcyjno-kompensacyjnej*, cz. III, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004.
- Sieniek C., *Metodyka nauczania techniki w koszykówce*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Ocena osiągnięć szkolnych ucznia*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004.
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w klasach I–III Gimnazjum*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej szkole zawodowej klas I–II, liceum klas I–III, technikum klas I–IV*, cz. I, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej szkole zawodowej klas I–II, liceum klas I–III, technikum klas I–IV*, cz. II, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w klasach I–III, Szkoła Podstawowa*, cz. I, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Planowanie pracy nauczyciela wychowania fizycznego w zreformowanej Szkole Podstawowej klas IV–VI*, cz. II, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Pomiar osiągnięć szkolnych ucznia*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Poradnik metodyczny, cz. II. Metodyka nauczania: badminton, ringo...*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sieniek C., *Poradnik sportowy podstawa programowa wychowanie fizyczne*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Warszawa 2002.
- Sieniek C., *Terenowe gry i zabawy o charakterze ogólnorozwojowym: Kształtowanie sprawności psychomotorycznej*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2004.
- Sieniek C., *Zasób ćwiczeń technicznych z zakresu koszykówki, piłki ręcznej, siatkówki i piłki nożnej dla celów dydaktycznych*, Pracownia Wydawnicza Helvetica, Starachowice 2002.
- Sklorz B., *Edukacja prozdrowotna w świetlicy*, „Życie Szkoły” 2002, nr 5.

- Sobczak L., *Wykorzystanie zabaw i gier ruchowych w procesie edukacji motoryczno-ruchowej*, „Życie Szkoły” 2001, nr 2.
- Socha J., Stolarczyk A., Socha P., *Zachowania żywieniowe – od genetyki do środowiska społeczno-kulturowego*, „Nowa Pediatria” 2003, nr 3.
- Sokołowska M., *Co będzie z edukacją zdrowotną?*, „Remedium” 2006, nr 4.
- Sowada R., *Zapobiegamy uzależnieniom: scenariusz zajęć warsztatowych dla uczniów klas szóstych*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2004, nr 3.
- Sozański H., Siewierski M., Adamczyk J., *Sport w szkole: stan i perspektywy*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 1.
- Sozański H., Siewierski M., Adamczyk J., *Sport w szkole: stan i perspektywy, cz. 2*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 2.
- Staniszewski T., *Rola nauczycieli nauczania początkowego w wychowaniu fizycznym*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 2007, nr 4.
- Stankowska A., *Lekcja wf w klasie 3*, „Życie Szkoły” 1998, nr 6.
- Starosta W., *Znaczenie aktywności ruchowej w zachowaniu i polepszeniu zdrowia człowieka*, „Promocja Zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna” 1995, nr 5–6.
- *Strategia rozwoju sportu w Polsce do roku 2012*, „Sport Wyczynowy” 2003, nr 3–4.
- Strzyżewski S., *Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.
- Strzyżewski S., *Proces wychowania w kulturze fizycznej*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1990.
- Strzyżewski S., *Wychowanie fizyczne poza salą gimnastyczną*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997.
- Sulisz S., *Paradoksy procesu kształcenia nauczycieli*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 5.
- Sulisz S., *Wychowanie fizyczne w szkole podstawowej*, WSiP, Warszawa 1991.
- Szyszka R., *Właściwie się odżywiamy?*, „Nauczanie Początkowe” 2001/2002, nr 2.
- Ślężyński J., Zosgórnik E., *Zdolności motoryczne uczniów umysłowo upośledzonych* [w:] Ślężyński J. (red.), *Rozwój fizyczny i motoryczny oraz postawa ciała dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 1991.
- Tabak I., *Psychospołeczne skutki otyłości* [w:] Oblacińska A., Tabak I. (red.), *Jak pomóc otyłemu nastolatkowi? Rola pielęgniarki szkolnej i nauczyciela wychowania*

fizycznego we wspieraniu młodzieży z nadwagą i otyłością, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa 2006.

- Talaga J., *Sprawność fizyczna ogólna: testy*, Zysk, Poznań 2004.
- Tataruch R., Marcińców R., Tataruch M., *Praktyczna realizacja programu wychowania fizycznego aktywizująca uczniów o średniej i obniżonej sprawności ruchowej*, „Roczniki Naukowe AWF w Poznaniu” 2005, z. 54.
- Tywoniuk-Małysz A., Małysz R., *Przewodnik dla nauczyciela wychowania fizycznego: drugiego etapu edukacyjnego, szkoła podstawowa, klasy 4–6*, Bea-Bleja, Toruń 2002.
- Urniaż J., Jurgielewicz-Urniaż M., Witkowicz E., *Zabawy i gry ruchowe: przewodnik do ćwiczeń*, cz.1, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusieckiego, Olsztyn 2005.
- Urych I., *Czym jest wychowanie fizyczne – moim zdaniem*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2009, nr 1.
- Warchoń K., *Etyczne i pedagogiczne podstawy sportu szkolnego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 3.
- Warchoń K., *W stronę szkolnej praktyki – czynności pedagogiczne nauczyciela wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 10.
- Właźnik K., *Wychowanie fizyczne w klasach 1–3. Przewodnik metodyczny dla nauczycieli*, Wydawnictwo JUKA, Warszawa 1998.
- Wodzak M., *Sprawność ruchowa – scenariusz zajęć wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2007, nr 6–7.
- Wojnar I., Kubin J. (red.), *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN, Warszawa 1997.
- Wojtas-Ślubowska D., Maszczyk R., *Wpływ edukacji w liceach medycznym i ogólnokształcącym na zachowania zdrowotne dziewcząt*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1998, nr 2.
- Woynarowska B., *Aktywność fizyczna i zachowania sedenteryjne nastolatków*, „Remedium” 2004, nr 6.
- Woynarowska B., *Edukacja dla zdrowia*, „Lider” 2000, nr 3.
- Woynarowska B., *Edukacja zdrowotna w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego w szkole – szansa i wyzwanie*, „Lider” 2008, nr 11.
- Woynarowska B., Budzyńska I., *Strategia wdrażania wszechstronnej edukacji zdrowotnej w szkole*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1997, nr 3.

- Woynarowska B. i in., *Zachowania zdrowotne młodzieży: raport WHO*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2000, nr 4.
- Woynarowska B., Stępnia K., *Cele i modele szkoły promującej zdrowie w różnych krajach Europy*, „Edukacja”, 2002, nr 4.
- Wróblewski P., *Zdrowie sprawność, aktywność. Program nauczania wychowania fizycznego w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo MAC Edukacja, Kielce 2002.
- Zwierzchowska A., Gawlik K., *Wychowanie fizyczne dzieci i młodzieży niesłyszącej i słabosłyszącej*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2005.
- Zwierzchowska A., Gawlik K., *Wychowanie fizyczne niewidomych i słabowidzących*, Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice 2004.
- Żegnałek K., *Polemiki i kontrowersje – co i jak oceniać z wychowania fizycznego*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 2010, nr 3.

Źródła internetowe

- Adamska L., *Analiza przyczyn zwolnień lekarskich z wychowania fizycznego*, www.edukator.org.pl/2006/zwolnienie/zwolnienie.html [data dostępu: 27.01.2011].
- Ciecińska M., *Rola nauczyciela wychowania fizycznego w promowaniu zdrowia*, http://gimnazjum.zabno.com/pliki/szkola/pdf/publikacje/rola_nauczyciela_wf.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Cieślak M., *Uczymy maluchy mówić i słyszeć. Metody wspomaganie*, http://slysze.edu.pl/sites/metody_wspomagania/ [data dostępu: 27.01.2011].
- Czapko K., *Ocenianie uczniów z wychowania fizycznego z trudnościami edukacyjnymi*, www.profesor.pl/mat/n13/pokaz_material_tmp.php?plik=n13/n13_k_czapko_050528_1.php&id_m=15387 [data dostępu: 27.01.2011].
- *Europejskie wychowanie fizyczne*, Pośpiech J. (red.), http://www.sportmania.waw.pl/serwis/pliki/.../europejskie_wf.pdf.
- Gajda D., *Grubasy z naszej klasy*, http://dziecko.onet.pl/53644,0,42,grubasy_z_mojej_klasy,1,artykul.html, [data dostępu: 27.01.2011].
- Gilecki J., Kaniuch A., *Specyfika wychowania fizycznego dziewcząt*, <http://pszs.przeworsk.w.interia.pl/Forum/AK.html>, [data dostępu: 27.01.2011].

- Guła-Kubiszewska H., Lewandowski M., Starościak W., *Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Regulamin organizacji i realizacji praktyk pedagogicznych na Wydziale Wychowania Fizycznego i Kierunku: Wychowanie Fizyczne*, Wrocław 2009, www.awf.wroc.pl/pl/article/1246/326/Praktyki_pedagogiczne, [data dostępu: 27.01.2011].
- *Indywidualizacja*, <http://www.mastalski.pl/michal296.html>, [data dostępu: 27.01.2011].
- *Instrukcja w sprawie praktyk pedagogicznych dla studentów, którzy rozpoczęli naukę w Wyższej Szkole Języków Obcych w Poznaniu w roku akademickim 2005/2006*, www.serwis.wsjo.pl/files/nauczycielska/KNza11.doc. [data dostępu: 27.01.2011], s.1.
- Jodkowska M., Oblacińska A., Tabak I., Radiukiewicz K., *Rola nauczycieli wychowania fizycznego w opiece czynnej nad uczniami z nadwagą i otyłością*, http://medycynawiekurozwojowego.pl/pl/articles/item/18498/rola_nauczycieli_wychowania_fizycznego_wopiece_czynnej_nad_uczniami_znadwaga_iotyloscia [data dostępu: 27.01.2011].
- Kolegium Języków Obcych w Nisku, *Regulamin praktyk pedagogicznych*, www.nkjonisko.republika.pl/regulamin_praktyk.htm [data dostępu: 27.01.2011].
- *Kolegium Karkonoskie w Jeleniej Górze. Regulamin organizacji i realizacji praktyk zawodowych*, www.kk.jgora.pl/doc/regulaminy/regualmin_praktyki_08.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Konrad J., *Wychowanie fizyczne a aspekt wychowawczy*, <http://tecza.terramail.pl/aspwych.htm> [data dostępu: 27.01.2011].
- Korzeniewska K., *Indywidualizacja ucznia na lekcjach wychowania fizycznego*, www.augustow.pl/sp4/Pubnau/kkorz2.htm [data dostępu: 27.01.2011].
- Krawczyk A., *Uczeń niepełnosprawny w szkole. Zwolnienia z zajęć wychowania fizycznego dzieci i młodzieży słabowidzącej – pomocne czy szkodliwe działanie dorosłych?*, www.adaptacje.uw.edu.pl/publikacje/edukacja/4_2_uczen_niep_w_szkole.html [data dostępu: 27.01.2011].
- *Kryteria oceny szkolnej z wychowania fizycznego*, www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch03s02.html [data dostępu: 27.01.2011].
- Księżarek R., *Polubić wychowanie fizyczne*, apk_wf2.republika.pl/wychowanie.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Kurzak M., Milewska-Moneta L., *Konstruowanie programu nauczania z wychowania fizycznego*, www.twardagim.edu.pl/metodyk/dokumenty/.../09.../prezentacja.ppt [data dostępu: 27.01.2011].

- Kurzėpa I., *Program praktyk pedagogicznych PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu. Filologia Polska /praktyka obserwacyjna/*, pwsz zamosc.pl/public/.../745_program.praktyk.pedagogicznych.polska.i.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Lidacka W.B., *Rola nauczyciela wychowania fizycznego w edukacji zdrowotnej dzieci i młodzieży*, <http://literka.pl/article/show/id/32448> [data dostępu: 27.01.2011].
- Marciniak M., *Cechy dobrego nauczyciela WF w opinii uczniów XX LO w Łodzi*, www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=639&f [data dostępu: 27.01.2011].
- Marczyk A., *Praca nauczyciela wychowania fizycznego z uczniem z dysfunkcją narządu słuchu lub wzroku w oparciu o doświadczenia nauczycieli ZSO nr 6 w Gorzowie Wlkp.*, <http://nauczyciel.szm.com/wychowaniefizyczne/Marczykpraca.htm> [data dostępu: 27.01.2011].
- Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Strategia rozwoju edukacji na lata 2007–2013*, www.po.opole.pl/u_informacje/download/fundusze/strategia_rozwoju_educacji_2007_2013.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Misiewicz J., *Edukacja zdrowotna a nowa podstawa programowa z wychowania fizycznego*, www.profesor.pl/publikacja,21072,Artykuly,EDUKACJA-ZDROWOTNA-A-NOWA-PODSTAWA-PROGRAMOWA-Z-WYCHOWANIA-FIZYCZNEGO [data dostępu: 27.01.2011].
- Muszkieta R., Żukow W., Karaskova V., Napierała M., *Nauczyciel wychowania fizycznego a oczekiwania społeczno-edukacyjne*, http://books.google.pl/books?id=87A7sct0oRoC&pg=PA66&lpg=PA66&dq=Nauczyciel+wychowania+fizycznego+a+oczekiwania+spo%C5%82eczno-edukacyjne+Muszkieta+R.&source=bl&ots=rVV6AwADOb&sig=OZioP9OeiWOw-GaBPSv6PyeHa3o&hl=pl&ei=g1y1TKzWKMvJswalx_yaCA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CBQQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false [data dostępu: 27.01.2011].
- Najwyższa Izba Kontroli. Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego, KNO-410-01-00/2009, Nr ewid. 40/2010/P/09/069/KNO, *Informacja o wynikach kontroli Wychowanie fizyczne i sport w szkołach publicznych*, Warszawa 2010, www.nik.gov.pl/plik/id,1942,vp,2355.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Piechna A., *Dziecko słabowidzące w szkole masowej. Poradnik dla nauczyciela*, www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op... [data dostępu: 27.01.2011].

- Pośpiech J., Szepelawy M., *Aspekty jakości europejskiego wychowania fizycznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin-Polonia” Sectio D, 2005, nr 426, www.neurocentrum.pl/biblioteka/promocja_zdrowia/tom4/pospiech.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- *Praktyki pedagogiczne obowiązujące słuchaczy Kolegium Nauczycielskiego*, www.kn-gliwice.home.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=21%3Apraktyki-pedagogiczne-obowipzujpce-ssuchaczy-kolegium-nauczycielskiego&catid=16%3Apraktyki-pedagogiczne&Itemid=39&lang=pl [data dostępu: 27.01.2011].
- *Program pracy z uczniem zdolnym Zespołu Szkół Plastycznych w Rzeszowie, Wychowanie fizyczne*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zuz_.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- *Program pracy z uczniem słabym*, www.zsp.resman.pl/plastyk/pobieranie/dok/program-zus.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- *Program praktyk zawodowych w Kolegium Karkonoskim w Jeleniej Górze kierunku filologia polska (nauczycielska) część III w zakresie pedagogiki opiekuńczej*, www.kk.jgora.pl/doc/praktyki/.../program_filpol_6semestr.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Przybylski W., *Wychowanie fizyczne i edukacja dla bezpieczeństwa w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum [w:] Podstawa programowa z komentarzami*, t.8, www.awf.gda.pl/index.php?id=628&file=tl_files/wf/.../kat... [data dostępu: 27.01.2011].
- *Regulamin praktyk pedagogicznych Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Chełmie*, www.colege.vel.pl/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=43&Itemid=81 [data dostępu: 27.01.2011].
- *Regulamin praktyki pedagogicznej NKJO w Toruniu*, s.2, 158.75.129.10/pliki/4.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- *Regulamin praktyk pedagogicznych obowiązujący słuchaczy Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Suchej Beskidzkiej*, www.nkjosucha.pl/regpraktyki.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- *Regulamin studenckich praktyk pedagogicznych Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie. Kierunek: pedagogika*, www.wspim.pl/praktyki/regulamin-studenckich-praktyk-pedagogicznych--.doc [data dostępu: 27.01.2011].

- *Rewalidacyjne funkcje wychowania fizycznego dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim*, www.zsp4zamosc.edu.pl/nowa/images/.../wf/niepelnosprawni.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Rogóż-Bogucka B., Wyszyńska A., *Program nauczania wychowania fizycznego dla uczniów upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*, <http://pg.zssopole.pl/programy/autorskie/wyszynskaboguckawf.pdf?phpMyAdmin=8036a2b54bc3eee253b9019687cd39eb> [data dostępu: 27.01.2011].
- *Rozkład materiału realizowanego przez nauczycieli wychowania fizycznego. Numer dopuszczenia DKW-4014-68/99*, www.sp13rybnik.neostrada.pl/.../WYCHOWANIE_FIZYCZNE.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z dnia 10 czerwca 2009 r.), <http://lex.pl/serwis/du/2009/0730.htm> [data dostępu: 27.01.2011].
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli, www.kul.pl/files/391/rozp_MEN_B2.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Rysiewicz J., *Regulamin praktyk pedagogicznych studentów Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w specjalności głównej (język angielski) i dodatkowej (WOS)*, ifa.amu.edu.pl/.../Formularze_Praktyk_Pedagogicznych_w_IFA_%20UAM_jezyk_angielski_WOS.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Sikorska A., *Orientacja przestrzenna i wychowanie fizyczne* [w:] Jakubowski S. (red.), *Poradnik dydaktyczny dla nauczycieli realizujących podstawę programową w zakresie szkoły podstawowej i gimnazjum z uczniami niewidomymi i słabowidzącymi*, Warszawa 2001, ii3.ap.siedlce.pl/.../Jakubowski%20i%20inni%20Poradnik%20dydaktyczny.rtf [data dostępu: 27.01.2011].
- Staszewski S., *Przedmiot: wychowanie fizyczne. Specyfika metodyczna z wychowania fizycznego dziewcząt*, Łowicz 2004, www.szkoła.net/.../download.php?...Specyfika...wychowania+fizycznego... [data dostępu: 27.01.2011].
- *Sylwetka absolwenta*, <http://www.pwsz.raciborz.edu.pl/index.php/kierunki-i-specjalnosci-studiow/studia-licencjackie/wychowanie-fizyczne> [data dostępu: 27.01.2011].

- Trendowicz M., *Czy WF w szkole może być atrakcyjny?*, <http://fitness.wp.pl/fitness/nasportowo/go:2/art37,czy-wf-w-szkole-moze-byc-atrakcyjny.html> [data dostępu: 27.01.2011].
- Twardowska B., Kiwak A., Pogoda I., *Program pracy z uczniem zdolnym i uczniem mającym trudności w nauce w Zespole Szkół Agrotechniczno-Ekonomicznych w WERYNI w roku szkolnym 2008/2009*, Werynia 2008, <http://zsaewerynia.neostrada.pl/program%20pracy%20z%20u.pdf> [data dostępu: 27.01.2011], s. 4.
- Tywoniuk-Małysz A.J., Frołowicz T., *Podstawa programowa wychowania fizycznego 2004*, www.isp.org.pl/podstawa/podstawa_files/Wf.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Uberman A., *Wytyczne w sprawie praktyki pedagogicznej studentów Instytutu Filologii Angielskiej*, www.univ.rzeszow.pl/wfil/ifa/praktyki/wytyczne_praktyk.pdf [data dostępu: 27.01.2011].
- Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, www.21.edu.pl/ks/2/221.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- *Wychowanie fizyczne w nowej podstawie programowej*, http://83.18.174.218/kursy/podstawa_wych.ppt [data dostępu: 27.01.2011].
- Zarychta I., *Program: Obawy i lęki uczniów dotyczące przedmiotu wychowanie fizyczne oraz ich eliminacja*, www.sp17.plocman.pl/dokumenty/progr_obawy_i_leki_1.doc [data dostępu: 27.01.2011].
- Żurek L., *Nowy model realizacji wychowania fizycznego*, www.eduforum.pl/modules.php?name=Publikacje&d_op.. [data dostępu: 27.01.2011].
- Żurek R., *Moje spostrzeżenia na temat problematyki wychowania fizycznego w szkole*, www.sod.ids.czest.pl/publikacje2/11208/11208.pdf [data dostępu: 27.01.2011].